

SUPERVISION

Theorie – Praxis – Forschung
Eine interdisziplinäre Internet-Zeitschrift
(peer reviewed)

2001 gegründet und herausgegeben von:

Univ.-Prof. Dr. Dr. Dr. **Hilarion G. Petzold**, Europäische Akademie für psychosoziale Gesundheit,
Düsseldorf/Hückeswagen, Donau-Universität Krems, Institut St. Denis, Paris, emer. Freie Universität Amsterdam

in Verbindung mit:

Univ.-Prof. Dr. phil. **Jörg Bürmann**, Universität Mainz

Prof. Dr. phil. **Wolfgang Ebert**, Dipl.-Sup., Dipl. Päd., Europäische Akademie für psychosoziale Gesundheit,
Düsseldorf/Hückeswagen

Dipl.-Sup. **Jürgen Lemke**, Europäische Akademie für psychosoziale Gesundheit, Düsseldorf

Prof. Dr. phil. **Michael Märtens**, Dipl.-Psych., Fachhochschule Frankfurt a. M.

Univ.-Prof. Dr. phil. **Heidi Möller**, Dipl.-Psych. Universität Innsbruck

Lic. phil. **Lotti Müller**, MSc., Psychiatrische Universitätsklinik Zürich, Stiftung Europäische Akademie für psychosoziale
Gesundheit; Rorschach

Dipl.-Sup. **Ilse Orth**, MSc., Europäische Akademie für psychosoziale Gesundheit, Düsseldorf /
Hückeswagen

Prof. Dr. phil. **Alexander Rauber**, Hochschule für Sozialarbeit, Bern

Dr. phil. **Brigitte Schigl**, Department für psychosoziale Medizin und Psychotherapie, Donau-Universität Krems

Univ.-Prof. Dr. phil. **Wilfried Schley**, Universität Zürich

Dr. phil. **Ingeborg Tutzer**, Bozen, Stiftung Europäische Akademie für psychosoziale Gesundheit

© FPI-Publikationen, Verlag Petzold + Sieper Düsseldorf/Hückeswagen.

www.fpi-publikationen.de/supervision

SUPERVISION: Theorie – Praxis – Forschung
Ausgabe 08/2010

**Moderne identitetne teorije in njihov pomen
za supervizijo¹**

Hester van Wijnen - Hilarion G. Petzold

Übersetzung² ins Slovenische von: Tatjana Kapuralin

¹ Aus der „Europäischen Akademie für psychosoziale Gesundheit“ (EAG), staatlich anerkannte Einrichtung der beruflichen Weiterbildung (Leitung: Univ.-Prof. Dr. mult. Hilarion G. Petzold, Prof. Dr. phil. Johanna Sieper, Düsseldorf, Hückeswagen <mailto:forschung.eag@t-online.de>, oder: EAG.FPI@t-online.de), Information: <http://www.Integrative-Therapie.de>

² Der Text erschien in dieser Internetzeitschrift: **Wijnen H. van, Petzold H.G.: Moderne Identitätstheorien und ihre Bedeutung für die Supervision** *Supervision* 15/2003 <http://www.fpi-publikation.de/supervision/alle-ausgaben/15-2003-wijnen-h-van-petzold-h-g-moderne-identitaetstheorien-und-ihre-bedeutung.html>

VSEBINA

<u>Theorie – Praxis – Forschung</u>	1
<u>Moderne identitetne teorije in njihov pomen</u>	1
<u>za supervizijo</u>	1
<u>VSEBINA</u>	2
<u>1. Uvod</u>	4
<u>2. Psihologija identitete Karla Haußerja</u>	7
<u>2.1 Uvod</u>	7
<u>2.2 Identiteta kot situativna izkušnja</u>	8
<u>2.3 Identiteta kot nadsituativno premagovanje</u>	9
<u>2.4 Identiteta kot vir motivacije</u>	10
<u>2.5 Empirično usmerjeno raziskovanje identitete</u>	12
<u>2.6 Povzetek</u>	14
<u>3. Pojmovanje identitete Heinerja Keuppa</u>	14
<u>3.1 Uvod</u>	14
<u>3.2 Keupp in Erikson</u>	14
<u>3.3 Diskurzni nivoji</u>	15
<u>Bazična identiteta</u>	15
<u>Narativna identiteta</u>	15
<u>3.4 Ključna vprašanja identitetnega dela</u>	16
<u>3.5 Konstrukti identitetnega dela</u>	17
<u>3.6 Patchwork identiteta</u>	19
<u>3.7 Identiteta in zdravje</u>	19
<u>3.8 Pogoji za produktivno-kreativno identitetno delo</u>	19
<u>3.9 Povzetek</u>	21
<u>4. Koncept identitete po Goffmanu</u>	22
<u>4.1 Družbena identiteta (social identity)</u>	22
<u>4.2 Osebna identiteta (personal identity)</u>	22
<u>4.3 Identiteta jaza (ego identity)</u>	23
<u>4.4 Totalna institucija</u>	24
<u>4.5 Povzetek</u>	25
<u>5. Identiteta v integrativni terapiji Hilariona Petzolda</u>	25
<u>5.1 Razvojna teorija in teorija osebnosti</u>	26
<u>5.2 Družbena, osebna in narativna identiteta</u>	28
<u>5.3 Stebri identitete – metaidentiteta</u>	29
<u>5.4 Povzetek</u>	30
<u>6. Na telesu temelječ identitetni model Roberta Gugutzerja</u>	30
<u>6.1 Uvod</u>	30
<u>6.2 Na telesu temelječ identitetni model</u>	31
<u>7. Identitetne teorije in supervizija</u>	32
<u>Povzetek: Moderne identitetne teorije in njihov pomen za supervizijo</u>	36
<u>8. Literatura</u>	37
<u>Prevod: Mojca Vidovič</u>	43

1. Uvod

Identiteta kot oznaka (signum) za nezamenljivo edinstvenost subjekta je tema, o kateri se je v zgodovini filozofije vedno znova razpravljalo. Kajti človek se kot – na primer v procesih staranja – vendarle zmeraj spreminjajoč na nek način dojema kot enak, ampak ne kot »ravno enak« skozi celotni življenjski kontinuum in vidi, da drugi nanj gledajo kot na enakega, pa vendar hkrati ne načelno nespremenjenega. Ta problem sebstva in metamorfoze je od antike vedno znova prisoten v literaturi in filozofiji in ima vsekakor transkulturno kvaliteto. *Petzold* (2001p) ga je zato označil kot »antropološki strukturni problem«, kar pomeni, da je v človekovi naravi.

Od renesanse in nato še posebej pregnantno od razsvetljenstva naprej se ta tema samostojnosti in spreminjanja, osebstva in razvoja povezuje s pojmom identitete ter se v moderni in pozni moderni razvije v identitetne teorije, ki imajo funkcijo zagotavljanja vedno večje kompleksnosti subjektive osebnosti in suverenosti v družbenem razvoju. Z družbenim preobratom romantike (*Berlin* 1998), ko sta bila prisotna večanje družbene kompleksnosti in hkrati izguba kolektivnih identitet (ki so bile prisotne na primer v »stanovskih družbah«), so se pojavile potrebe po osebnih profilih posameznikov, ki bi jih bilo mogoče identificirati in ki bi pokazali zadostno konsistenco, trajno stabilnost in prenašanje razočaranj v akceleratorijskih procesih družbenih sprememb. Koncept identitete naj bi zagotavljal, da lahko ostane posameznik v socialni kompleksnosti drugim pa tudi sam sebi prepoznaven in da se »ne izgubi«. Koncept identitete tvori torej mesto prereza med posameznikom in družbo, privatnim in kolektivnim ter ima v moderni, v kateri je ta odnos značilen za »strukturno prekarnost« (*Bourdieu* 1997, 1998; *Petzold* 2000h) velik pomen. Kritični pomisleki *Adorna* o prisilnem značaju konsistenčnih zahtevkov znotraj pojma identitete ali stigmatsko-teoretičnih analizah *Goffmana* o fenomenih t.i. »spoiled identity«, izpeljave *Sherry Turkles* o »Identiteti v času interneta« to zglede in z več popolnoma različnih perspektiv pojasnjujejo.

Za supervizijo – prav tako fenomen pozne moderne (*Petzold, Ebert, Sieper* 2001) – pri kateri gre za pripravo pomoči pri premagovanju socialne kompleksnosti in podporo pomočnikom pri delu s stigmatiziranimi ljudmi, je koncept identitete zelo pomemben. Če spremlja supervizija procese, katerih namen je zdraviti »poškodovano identiteto/spoiled identity«, stabilizirati »labilizirano identiteto«, razčistiti »disfunkcionalne identitetne procese«, podpirati »izoblikovanje poklicne identitete«, se spoprijemati z »nevarnostmi za identiteto«, potem so razdelana identitetnoteoretska stališča in identitetno orientirane prakse neobhodno potrebne.

Za supervizijo samo se s tem poveča pomembnost identitetne teme, zlasti ker si psihosocialno polje trenutno prizadeva za profesionalizacijo na področju supervizije.

»Identifikacija s poklicem in profesionalna samozavestnost še nista stabilni: reakciji sta ali prevelika identifikacija, ki v svoji preobčutljivosti pripisuje prevelik pomen kritičnim izjavam ali pomanjkanje identifikacije... Obe reakciji: prevelika identifikacija kot tudi pomanjkanje identifikacije signalizirata negotovost pri identifikaciji s poklicem, ki se šele trudi za prilastek »profesionalen«, kot je ustrezno zapisal Weigand (DGSvaktuell1997, 4) v svojem povzetku tretjega nemškega dneva supervizije (Celle, 19.-20.9. 1997).

Situacija se do zdaj ni spremenila, kajti polemika, ali je supervizija dodatna »profesionalna funkcija« v okviru osnovnih poklicev (takšno je ameriško in nizozemsko razumevanje supervizije) ali je samostojen poklic (tako mislijo določeni deli nemško govorečega supervizijskega prostora), je še vedno prisotna (*Petzold, Ebert, Sieper* 2001). Tudi tukaj gre torej za vprašanja identitete, h kateri naj bi

pripomogla izobraževanja na področju supervizije z izgradnjo »supervizijske profesionalnosti in identitete«. Velike strokovne zveze v nemško govorečem prostoru – predvsem Nemška zveza za supervizijo (Deutsche Gesellschaft für Supervision – DGSv) – vedno znova poudarjajo kako nujen je razvoj »supervizijske identitete« s pomočjo izobrazbe, ki je »v skladu s standardi«. Kaj pa naj bi bila ta identiteta in kaj naj bi jo sestavljalo, ni nikjer zares teoretično formulirano. Gre za očitno pomanjkljivo »prazno formulo«, s preočitnim političnim ozadjem, ki ga propagirajo funkcionarji znotraj zveze, za katere se identiteta očitno konča s članstvom v zvezi ob izpolnitvi formalnih standardov. Seveda bi bilo mogoče identiteto skonstruirati preko »vloge člana« (*Luhmann*), vendar se pri tem ni mogoče izogniti težavni določitvi teoretičnih stališč, okazionalistična sklicevanja na *Erika Homburgerja Eriksona* brez poglobljenega razumevanja njegove idejne zasnove ali sploh katere – nujno potrebne – kritične diskusije njegovih stališč, pa ne zadoščajo. Še redkeje se omenja *Erving Goffman* – uporablja se tako ali tako ne. V celotnem nemško govorečem supervizijskem polju, ki je tako ali tako – razen nekaterih izjem (*Buer* 1999; *Petzold* 1998a, *Schreyögg* 1991) – označeno s *suvereno ignoranco* socialno-psihološke vednosti, je mogoče zaslediti tako osiromašeno identitetno-teoretično znanje, da se postavi vprašanje, kako naj se razvije »supervizijska identiteta« (*Weigand* 1987, 1998) s pomočjo standardov poklicnih združenj. Poklicnim združenjem gre za »supervizijski razvoj identitete« (primerjaj DGSv aktuell 2/1999, 4). Tukaj naj bi čakale tudi bistvene – do sedaj zanemarjene – »vsebinske« naloge za združenja (primerjaj *Petzold, Ebert, Sieper* 2001), ker je s to problematiko povezano tudi vprašanje, kako naj se supervizijska praksa spopade z nalogami, ki izhajajo iz supervizijskih situacij in sicer kako podpirati »proces, ki zagotavljajo identiteto«. Kritičen pregled supervizijske strokovne literature, ki se je izvedel v našem velikem raziskovalnem projektu »Supervizija na preizkušnji« (*Petzold, Schigl* et al. 2003) ne razkriva nobenih sledi sprejemanja in adaptacije identitetno-teoretičnega oblikovanja teorij ter raziskovanj, ki bi bila relevantna za supervizijo. Takšna pa ni nujno lahka, ker prevzemanje poljubnih identitetnih konceptov iz sociologije in socialne psihologije ne zadostuje, temveč morajo le-ti imeti določeno »sposobnost navezovanja« na lastno supervizijsko teorijo. Sistemske supervizijske usmeritve (tako ali drugače označene s »teoretično nemočjo«, kot je lahko pokazal *Ebert* [2001]) se torej ne morejo sklicevati na *Eriksona* ali *Meada*, temveč bi morale poiskati povezavo z lastno paradigmo (na primer pri *Bildnu* 1997 ali *Vesterju* 1984). Psihoanalitska supervizija pa bi morala Eriksonovo idejno zasnovo predelati v luči modernega teoretskega razvoja (*Bohleber* 1997, 1999) in jih pretvoriti v skladu s supervizijo. Namen pričujočega pregleda je na kratko predstaviti identitetne teorije, ki so po našem mnenju primerne za supervizijsko področje, da bi spodbudili sprejemanje in prenos v prakso.

V integrativni superviziji (*Petzold* 1998a) zavzema identitetna tema – kot v integrativni terapiji (*Petzold* 2003a) osrednje mesto. Sestavljena je bila samostojna in kompleksna identitetna teorija, relevantna za supervizijo in terapijo (*Petzold* 1981, *Petzold* 2001p), ki ima tudi diagnostično (*Kames* 1992) in intervencijsko-metodično velik potencial (*Orth* 2002) za supervizijo in svetovanje tudi v spolno specifičnem pogledu. Moderne identitetne teorije, ki so v socialni psihologiji in sociologiji v zadnjih dveh desetletjih pridobile na pomenu in generirale teoretične in empirične rezultate raziskav (*Baumeister* 1995; *Craib* 1999; *Haußer* 1995; *Keupp, Höfer* 1997; *Keupp* et. al. 1999) razpolagajo v vsej svoji širini z velikim eksplikativnim potencialom za supervizijske procese razumevanja in bogatim inerventivnim potencialom za supervizijsko delovanje prakse. Zato jih večina supervizijskih »šol« še

ni ocenila – šolsko mišljenje oži pogled in obzorje. Ker je identitetna teorija sama del dinamičnih razvojnih procesov, ne bo šlo z oceno samo ene identitetno-teoretične idejne zasnove, temveč bo potrebno za različna supervizijska vprašanja črpati iz različnih teoretičnih perspektiv.

S pričujočim pregledom bo postalo jasno, da so in morajo biti identitetni koncepti tudi v veliki meri odvisni od družbenih dinamik in da se družbene spremembe seveda odražajo v identitetnih teorijah ter da lahko povzročijo njihove spremembe.

Za našo zahodno moderno družbo so potemtakem identiteta in identitetne teorije zelo odvisne od konteksta in časa. *Bell* (1979, 114) je rekel: »Na klasično vprašanje po identiteti: »Kdo si?« bi človek nekoč odgovoril: »Sem sin svojega očeta.« Danes razlaga: »Jaz sem jaz, za vse se lahko zahvalim sam sebi, ustvarjam se z lastno izbiro in dejanjem.« Ta premik lahko označimo kot značilnost moderne, zaradi česar govorimo tudi o »transverzalni moderni« (*Petzold* 1991p).

Naše moderne družbe zaznamujejo nastajanje raznolikih svoboščin in možnosti, pa tudi obremenitve in izgubljenost. Oblikovanje identitete postane tako težje. *Waterman* (1985, citiran po *Fendu* 1991, 17) opisuje identiteto sledeče: »Identiteta se navezuje na jasno opisane samodefinitivne in vsebuje tiste cilje, vrednote in prepričanja, ki jih posameznik smatra za zanj pomembna in katerim se čuti zavezanega.« Takšen pogled postavlja posameznika v središče, brez upoštevanja konteksta in kontinuuma. Razvoj identitete je (danes tudi iz razloga hitrih sprememb v družbi pospešen) proces, ki traja vse življenje.

Frey in *Haußer* (1987, 3) ugotavljata, da kakšna splošno sprejeta definicija identitete za zdaj ne obstaja. *Keupp* in *Höfer* (1995, 7) opozarjata, da je še vedno čutiti veliko potrebo po razjasnitvi pojma identitete, oziroma ni moč opaziti nikakršnih »konsenznih zbistritev«.

V družboslovni (sociološki in psihološki) literaturi se je veliko pisalo o identiteti individuuma, kar že samo po sebi kaže na aktualnost te teme. Pri tem so različna polja diskusije še vedno dokaj nepovezana: psihologija, sociologija, psihoterapija, pedagogika, socialno delo – da ne govorimo o superviziji – skorajda ne opazimo medsebojnih delovnih rezultatov. Tovrstna dela so izjemna, kot na primer *Gugutzerjeva* disertacija, ki sicer ne sprejema (recipira) socialno-psihiatričnih oz. teoretičnih identitetnih zasnov, ki temeljijo na vlogah (*Petzold, Mathias* 1982; *Heuring, Petzold* 2003) ali socialno-filozofskih (*Ricoeur* 1990/1996), tudi ne telesno- oz. telesno-terapevtsko usmerjene identitetne teorije (*Petzold* 1974j, 1991o, *Kames* 1992; *Rahm et al.* 1993) – pa vendar je referenca na telo njegova tema.

Gugutzer (2002, 20) je strokovno literaturo na temo identitete, ki jo je sam predelal, razdelil v štiri skupine:

1. Identitetne teorije v tradiciji analitične psihologije jaza in razvojne psihologije
2. Identitetne teorije v tradiciji simbolnega interakcionizma
3. Identitetne teorije socialne psihologije
4. Postmoderni identitetni koncepti

K identitetnim teorijam v tradiciji analitične psihologije jaza in razvojne psihologije sodita psihoanaliza in koncept identitete *Erika H. Eriksona* in *Jamesa E. Marcie*. Identitetne teorije v tradiciji simbolnega interakcionizma se razlikujejo od razvojno-psiholoških in socialno-psiholoških identitetnih konceptov. Tukaj je vzajemni odnos v središču pozornosti predvsem v smislu individuuma in okolja. Oblikovanje identitete se raziskuje v kontekstu socialnih interakcij. Najvplivnejši avtor je tukaj *George H.*

Mead. Njegova tradicija raziskovanja se nadaljuje z idejno zasnovo *Ervinga Goffmana* in z nadaljnjim razvojem preko *Lotharja Krappmanna*, *Jürgna Habermasa* i.dr.

Identitetne teorije socialne psihologije izhajajo iz tega, da se identiteta posameznika razvije v stiku z njegovim socialnim okoljem. Interakcija med posameznikom in njegovim socialnim okoljem je v središču pozornosti. Okolje je širše in večje kot pri simboličnem interakcionizmu. Interakcija se v tej idejni zasnovi raziskuje in opisuje skozi družbo. Tukaj sta najvplivnejša avtorja *Heiner Keupp* in *Karl Haußer*, ki povezujeta aktualne sociološke in psihološke identitetne teorije.

Gugutzer (2002, 49) dojema filozofsko-sociološko videnje sveta v sedanjosti kot izhodišče za postmoderne družboslovne identitetne koncepte, v sedanjosti, v kateri so se družbeni in kulturni pogoji, pod katerimi ljudje danes živijo, zelo spremenili. Ljudje morajo svojo identiteto konstruirati drugače kot pred štiridesetimi ali petdesetimi leti. Ključne besede so na primer globalizacija, pluralizacija, individualizacija, detradicionalizacija ali estetizacija. Kot postmoderne pa je mogoče označiti nekatere sodobne idejne zasnove osebne identitete pa tudi identitetno-teoretične poglede. Avtorji so na primer: *Wolfgang Welsch*, *Bernd Vaassen*, *Robert Spaemann*, *W. Kraus*, *Kenneth Gergen*, *Kathryn Woodward*, *Zygmunt Bauman*, *Anthony Giddens* itd.

Kot zadnja in tako peta skupina identitetnih teorij so omenjena *telesno- in telesno-teoretična približevanja* konstruktivne identitete. *Gugutzer* (2002, 59) govori tukaj o »osebni identiteti«, izbira termina, ki ga je zaznamoval že *Goffman* mogoče ni prav posrečena (»subjektivna identiteta« bi bila mogoče boljša izbira, saj govorijo avtorji te idejne zasnove pogosto o »telesnem subjektu«). V tem identitetnem modelu je izhodišče človekova telesnost. Avtorji, ki imajo velik vpliv na oblikovanje te teorije so *Helmuth Plessner*, *Maurice Merleau-Ponty*, *Hermann Schmitz*, *Pierre Bourdieu* in *Hilarion Petzold*. Pri tem pa predstavlja koncept *H. Petzolda* integracijo nekaterih zgoraj navedenih identitetnih teorij in se osredotoča ravno na dialektiko »telesnosti in družbenosti« (*Petzold* 1991o, 2001p).

V okviru tega dela so predstavljene identitetne teorije naslednjih avtorjev:

Karl Haußer z empiričnim družbeno-psihološkim modelom

Heiner Keupp s postmodernim družbeno-psihološkim modelom

Erving Goffman s svojim simbolično-interakcionističnim modelom

Hilarion Petzold s kliničnim družbeno-psihološkim identitetnim konceptom integrativne terapije

Robert Gugutzer z na telesu temelječim identitetnim modelom

Stališč *J.L. Morena*, *G.H. Meada* in *E.H. Eriksona* se tukaj ne dotaknemo, saj naj bi bila (kot pri *Eriksonu*) dovolj poznana ali že drugje omenjena (*Petzold*, *Mathias* 1983; *Buer* 1991), čeprav bi se pri *Meadu* splačalo potegniti vzporednice nazaj k *Baldwinu Cooleyju*, *Jamesu* oziroma naprej v smeri novejših Meadovih raziskav, še posebej v smeri novega pogleda na delo, ki ga je izoblikoval *Hans Joas*.

2. Psihologija identitete Karla Haußerja

2.1 Uvod

Haußer je poskušal s svojo psihologijo identitete sestaviti osnutek mozaične podlage za empirične kamenčke identitetnih raziskav (*Haußer* 1995, 3). V nasprotju s tradicijo *Eriksona* želi svoj koncept zavestno podvreči vnaprejšnjemu raziskovanju, ga narediti

empirično osvojljivega in takšnega, ki ga bo mogoče modificirati. *Haußer* (*Haußer* 1995, 3) vidi psihološki pojem identitete »samokonstituiran«. To pomeni, da je instanca, ki daje informacije o identiteti nekega človeka, subjekt sam. Identiteto moramo tako ločiti od vloge in osebnosti. Identiteta ni niti skupek družbenih pričakovanih obnašanja v življenju človeka (t.j. vloga) niti celota njegovih psihičnih značilnosti (t.j. osebnost). »Samokonstruiran« pomeni, da obstaja identiteta v nasprotju z vlogo in osebnostjo prvotno v zavesti individuuma in jo je potrebno temu primerno tudi raziskovati.

Raziskovanje je za *Haußerja* podlaga za psihologijo identitete. V svojih opisih in konceptih se vedno znova vrača k raziskavam. Za njegove teorije so pomembne naslednje identitete: **identiteta kot situativna izkušnja** (subjektivna pomenljivost in prizadetost, samozaznavanje, samovrednotenje, osebna kontrola), **identiteta kot nadsituativno premagovanje** (integriteta lastnega koncepta, dinamika samozavesti, identiteta skozi družbeno ogledalo in kontrolna prepričanja) ter **identiteta kot vir motivacije** (notranja obveza, pravica do lastnih potreb in interesov, kontrolna motivacija, oblikovanje samozavesti, preverjanje realnosti in model identitetne regulacije).

2.2 Identiteta kot situativna izkušnja

Prvi steber situativne izkušnje je *subjektivna pomenljivost in prizadetost*. Subjektivno pomenljivost in prizadetost lahko razumemo kot kognitivno in emocionalno valenco (*Haußer* 195, 8). Subjektivna pomenljivost je zaznana pomembnost, katere predmet je človek. Subjektivno pomenljivost lahko v okviru psihologije identitete karakteriziramo kot kognitiven instrument, s katerim subjekt skrbi za red. Določa identitetno relevantnost izkušenj in motivacij (*Haußer* 195, 9). Emocionalni pendant je v prizadetosti in njenem nasprotju – ravnodušnosti. *Haußer* (195, 10) ugotavlja: »V primeru, da človeka določena predmetna razmerja zelo prizadenejo in mu ne gredo iz glave, potem potrebuje – že zaradi njegove psihične kapacitete in časovno-prostorske omejenosti – kot izravnavo druge predmetne odnose, ki se ga emocionalno tako močno ne dotikajo. Figura predmetov z visoko identitetno relevantnostjo se dvigne s tal nad predmete z majhno identitetno relevantnostjo« (*Haußer* 195, 10).

Drugi steber situativne izkušnje je *samozaznavanje*. Da se posameznik v predmetnem odnosu, ki je subjektivno pomemben in se ga dotika, zazna, je potrebna senzibilizacija v ustrezni situaciji: pozornost do samega sebe. Zaznavanje samega sebe predpostavlja pozornost do samega sebe. Zaznavati samega sebe pomeni biti pozoren do samega sebe in se opazovati.

Na kognitivno samozaznavanje se navezuje tretji steber: emocionalno samovrednotenje. *Sader* (po *Haußerju*, 1995, 15) pravi, da gre pri samovrednotenju za »trenutno sliko samega sebe«, vendar ne kot posnetek trenutka, temveč kot del procesa. Pod ocenjevanjem samega sebe razume *Sader* razvrščanje zaznavne vsebine v referenčne sisteme. Zadnji korak samoocenjevanja je eksplicitno ocenjevanje lastne ocene glede samega sebe. Pri ocenjevanju samega sebe lahko pride do »reducirane diskrepance« med željo in resničnostjo: pozitivna in negativna diskrepanca. *Haußer* poudarja, da je ocenjevanje samega sebe rezultat socialne in individualne primerjave.

Četrty steber je *osebna kontrola*. Pojem »osebna kontrola« predstavlja potrebo po vplivanju na danosti in dogodke okolja. *Haußer* (1995, 18) pravi, da ima kontrolna teorija trokomponentno zasnovo: sestavljajo jo atribuiranje, anticipiranje in agiranje.

Gledano s stališča identitete kot situativne izkušnje gre za to, v kolikšni meri si človek razlaga izkušnjo v neposredni retrospektivi, v kolikšni meri je dogodek predvidel in v kolikšni meri je nanj vplival. To predpostavlja v in po situaciji *motivacijo do kontrole*.

Haußer (1995, 21) povzema: »Da se določena oseba zavedno in intenzivno ukvarja z dejanskim stanjem v doživeti situaciji, mora to situacijo zaznavati kot pomembno in zanj občutljivo. Subjektivno pomenljivost in prizadetost lahko s tega zornega kota razumemo kot filter za identitetno relevantno izkušenj. V takšnem razumevanju zaobjema identiteta kot situativna izkušnja kognitivno komponento zaznavanja samega sebe, emocionalno komponento samoocenjevanja in na delovanje vezane komponente osebne kontrole.«

2.3 Identiteta kot nadsituativno premagovanje

Ko pride do posplošitev zaradi za identiteto relevantnih izkušenj, dosežemo novo stopnjo. Ta stopnja označuje identiteto kot nadsituativno premagovanje. Po *Haußerju* (1995, 25) je aktivno zavedno soočenje v smislu besednega debela: delo na samem sebi, natančneje na relacijah centralnih izkušenj o lastnih prepričanjih, čustvih in pričakovanjih, psihične generalizacije samozaznavanja, samoocenjevanje. Nove izkušnje lahko razveljavijo generalizacije. Osebna kontrola lahko poteka v dveh dimenzijah: v času in na življenjskih področjih. Pride pa tudi do generalizacij in specifikacij treh identitetnih komponent: *lastnega koncepta, samozavesti in kontrolnega prepričanja*.

Lastni koncept (prva komponenta) je po *Haußerju* (1995, 26) definiran kot generalizirano samozaznavanje, samozavest kot generalizirano samoocenjevanje in kontrolno prepričanje kot generalizirana osebna kontrola. Raziskovanje na področju lastnega koncepta (*Filipp* 1979) – za supervizijo na psihosocialnem in kliničnem področju uporabna referenca – pride preko *Haußerja* v identitetno-teoretično konceptualizacijo. Pri lastnem konceptu se zelo jasno pokaže relacionistični karakter identitete. *Haußer* meni, da gre za vprašanje, v kolikšni meri so različne področno specifične, trenutne zaznave samega sebe subjektivno združljive ali so si nasprotni. Tukaj nakazan proces premagovanja je proces integracije oziroma deintegracije, torej ugotavljanja združljivosti oziroma nezdržljivosti lastnega vedenja v različnih elementih izkušenj. To se kaže v šestih aspektih: biografska kontinuiteta proti diskontinuiteti, posledičnost proti neposledičnosti, pristnost proti nepristnosti, individualnost proti zamenljivosti in enakovrednost proti neenakovrednosti. *Samozavest* kot druga komponenta nastane iz generalizacije njenih lastnih ocenjevanj, ki so odvisna od izkušenj (*Haußer* 1995, 34). Nobena še tako stabilna pozitivna ali negativna samozavest ni dolgoročna, brez da bi jo hranile ustrezno potrditvene izkušnje ali fantazije in domišljija. Počutja, ki spremljajo samozavest so: dobro počutje in samozadovoljstvo, sprejemanje samega sebe in samospoštovanje, doživljanje smisla in izpolnitve, kot tudi samostojnost in neodvisnost. Samozavest se izoblikuje iz treh virov: situativnega samoocenjevanja, ki se na podlagi samozaznavanja generalizira v samozavest, ocenjevanja lastnih konceptov in ocenjevanja generaliziranih kontrolnih prepričanj. Z vidika razvojne psihologije je tukaj potrebno kritično pripomniti, da se tuja ocenjevanja kot vir samozavesti ne upoštevajo, temveč so skozi »ogledalo družbe« preusmerjene k identiteti kot tretja komponenta.

»Socialni jaz« človeka je definiran od zunaj, skozi diskurze »o njem«. Identiteta nastane tukaj preko interakcije med ljudmi s pomočjo simbolov (simbolični

interakcionizem). Zato so lahko ljudje z razvito identiteto, ki odstopa od družbenih norm, na podlagi družbenega pripisovanja stigmatizirani. Pomembno za identitetno teorijo je za *Haußerja* (1995, 39) pojmovno razlikovanje med socialno, osebno identiteto in identiteto jaza (*Goffman*). Socialna identiteta je tipizacija in klasifikacija človeka skozi druge. Osebna identiteta zajema identifikacijske značilnosti človeka in njegove edinstvene biografske podatke ter znake. Identiteta jaza je subjektivna in reflektivna zadeva, ki jo mora individuum, katerega identiteta je predmet diskusije, zaznati kot nujno (*Goffman* po *Haußerju* 1995, 40).

Kontrolno prepričanje kot četrta komponenta.

Pod kontrolnim prepričanjem razumemo generalizirano obnašanje /držo, ki omogoča posamezniku, da lahko vpliva na lasten položaj ali mu je podvržen (*Flammer* 1990), da lahko uresniči osebne načrte ali da je nemočen, da lahko na prihodnost računa ali da je ne more predvidet (*Frey, Haußer* 1987, 20). Ali: generalizirana subjektivna razložiteljnost, predvidljivost in vplivnost, vsakič mišljeno dimenzionalno, vključno z nasprotjem (*Haußer* 1995, 42). Individualen izraz kontrolnega prepričanja je naučena značilnost, ki jo je mogoče modificirati in je zato za supervizijo še posebej relevantna (*Eichert, Petzold* 2003c). Prihaja do generalizacij in specifikacij kontrolnega prepričanja.

Haußer (1995, 46) povzema: »Iz zaznavanja, ocenjevanja in vplivanja kompleksnejših prepletov izkušenj nastanejo nadsituativne generalizacije identitete. Samozaznavanja postanejo lasten koncept, samoocenjevanja postanejo samozavest in osebne kontrole se preoblikujejo v kontrolna prepričanja in se pri tem generalizirajo. Generalizacija poteka skozi čas in življenjska področja. Izkušnje, ki so nasprotne identiteti lahko sprožijo povraten proces: specifikacijo lastnega koncepta, samozavesti in kontrolnega prepričanja. Pri teh procesih izgradnje in diferenciacije človekove identitete igrajo pomembno vlogo vpliv in odziv socialnega ogledala.«

2.4 Identiteta kot vir motivacije

Situativna izkušnja in nadsituativno premagovanje nosijo motivacijske posledice. Le-te so: notranja obveza, samozahteve pri potrebah in interesih, kontrolna motivacija, oblikovanje samozavesti in preverjanje realnosti ter model identitetne regulacije.

Notranja obveza označuje obvezujočo notranjo držo, pristati na predmet, se vezati, se dokončno odločiti, misliti resno kot tudi navzven usmerjen angažma do predmeta (*Gerad* po *Haußerju* 1995, 49). Zelo pomemben se *Haußerju* zdi dvojni karakter »notranje obveze« kot emocionalen in motivacijski koncept. Notranja drža in zunanji angažma morata sovpadati.

Samozahteve pri potrebah in interesih

Haußer pravi, da so ljudje nagnjeni k temu, da oblikujejo svoje idealne standarde v lastnem konceptu in samozavesti zmeraj dovolj zahtevno, da jih ne dosežejo popolnoma z realiziranimi standardi. Potreba ali interes človeka je identitetno relevanten, če vsebuje subjektivno pomembno samozahtevo, ki ga lahko prizadene. Poleg tega obstaja vzajemno učinkovanje med identiteto in interesi posameznika. Interesi trčijo kot subjektivna prepričanja o ciljni realnosti ob družbeno polje možnih delovanj. Možnosti samodelovanja so pri tem pomembne za izkušnjo osebne kontrole.

Po *Haußerju* (1995, 66) se identiteta definira kot enota, sestavljena iz lastnega koncepta, samozavesti in kontrolnega prepričanja določenega človeka, ki jo razvije ter razvija naprej iz subjektivno pomembnih izkušenj in izkušenj, ki ga lahko prizadenejo, preko samozaznavanja, samoocenjevanja in osebne kontrole in ki ga motivira k uresničitvi samozahtev, k preverjanju realnosti ter oblikovanju samozavesti v vedenju.

2.5 Empirično usmerjeno raziskovanje identitete

»Osebna identiteta ni lastnost v smislu trajnega posedovanja. Identiteta je v najboljšem primeru dosegljiva kot trenutno, vendar močno fluktuirajoče stanje. Stanje, ki ne obstaja kar tako, ampak mora biti ustvarjeno s pomočjo samorefleksije in ja, pridobljeno z delom. Pri tem sicer uporablja tehnike empirične ugotovitve, s tem ko povpraša po shranjenih izkušnjah, dodaja opazovanja okolice in jih primerja ter tako nazadnje pride do izjav o samem sebi, te izjave pa niso nikoli popolne, nikoli dokončno veljavne« (*Frey, Haußer* 1987, 11). *Haußer* je poskušal razdelati oporne točke, da bi lahko znanstveno-empirično raziskal »osebno identiteto«. Oporne točke so (*Frey, Haußer* 1987, 11f):

a. Povezava osebne identitete s točno določenimi identitetno-kritičnimi življenjskimi situacijami.

Kritične življenjske situacije postavljajo stvari pod vprašaj in pustijo odločitve čakati pred vrati. Ločimo jih po treh skupinah identitetno-kritičnih življenjskih situacij: družbeno periodizirana krizna situacija (na primer prehod šola-služba, kriza srednjih let, »Empty-nest« situacija, upokožitev), individualna krizna situacija (na primer nesreča, bolezen, brezposelnost, ločitev, emigracija, podložnost kazni, napredovanje,

zmaga na lotu) in individualna kriza smisla (»Želim biti tak?«, »Je to moje življenje?«);

b. Empirični opis identitete s pomočjo izbranih definicijskih prostorov

Rezultati raziskav kažejo neodvisno od njihove kategorizacije, da obstaja veliko definicijskih prostorov. Vedno znova izstopa omejeno število centralnih ali tipičnih definicijskih prostorov. Znotraj definicijskega prostora se identiteta lahko empirično zajame, na primer na primeru spolne identitete, rase, kulturnega kroga, mladine, dela in zaposlitve, zdravja, kriminalitete, narodnosti (primerjaj *Frey, Haußer* 187, 15). »Procesi oblikovanja identitete oziroma delnih identitet, selekcija označitev (designat) in vzpostavitev odnosov med njimi, ravnanje z nasprotji, na kratko: aktivno ustvarjanje in prikazovanje identitete je predmet družboslovnega raziskovanja identitete« (*Frey, Haußer* 1987, 16);

c. Analiza dinamičnega procesa ustvarjanja in prikazovanja identitete same.

To pomeni gradnjo med zunanjimi in notranjimi relacijami. Če je dinamika identitete sama predmet raziskovanja, potem lahko ločimo med štirimi problemi identitete, namreč po vprašanju:

- po relaciji med zunanjimi in notranjimi perspektivami (problem realnosti)
- po relaciji med različnimi elementi znotraj notranje perspektive (problem konsistence)
- po stabilnosti in spreminjanju teh elementov (problem kontinuitete)
- po ustvarjanju in prikazovanju enkratne, edinstvene identitete (problem individualnosti)

Frey in Haußer (1987, 17) ugotavljata, da je *Harré* uredil odnos med zunanjo in notranjo perspektivo v krožni proces, ki se lahko uporabi kot splošna paradigma za analizo identitetne dinamike. Prehod med zunanjim proti notranjemu imenuje »apropriacija«, sledi »transformacija« (ti procesi so procesi znotraj samoodvijajoče se predelave informacij), nato »publikacija« (prikaz navzven).

Poleg ustvarjanja časovne kontinuitete zahteva tudi družboslovna analiza ustvarjanja časovne kontinuitete in nadsituativne konsistence konceptualno diferenciacijo med »socialnim jazom« in »privatnim jazom«.

Ravnanje z diskrepancami v obliki časovnih sprememb značilnosti ali situativno različni načini obnašanja se opisujejo kot »uspešno vzdrževanje ravnotežja«. Empirične rezultate k temu najdemo v atribucijskem raziskovanju (*Flammer* 1990);

d. Razjasnitev identitetne strukture v smislu kognitivnih, emocionalnih in motivacijskih aspektov.

Novejše raziskave na področju identitete kažejo samostojnost in večslojnost samozavesti kot samostojne komponente identitete. Identiteta se tukaj dojema kot lastni koncept in tako kot *kognitivna* samopodoba neke osebe (*Frey, Haußer* 1987, 20). Samozavest se razvije, stabilizira in spremeni kot generalizirana emocionalna komponenta identitete po treh poteh (*Frey, Haußer* 1987, 20). Situativna samoocenjevanja, ki se nanašajo na samozaznave, se lahko zgostijo v samozavest (spet niso upoštevana tuja ocenjevanja). Druga pot izgradnje in modifikacije samozavesti je ocenjevanje aspektov lastnega koncepta. Pozitivna ocena lastnih kontrolnih prepričanj je tretja pot k rekrutaciji samozavesti. *Motivacijska komponenta* identitete je kontrolno prepričanje.

2.6 Povzetek

Bistvo *Haußerjeve* teorije je, da so situativne, subjektivno pomembne izkušnje, samorefleksivno predelane in generalizirane. Identitete ne vidi samo kot rezultat ampak tudi kot pogoj. Tri komponente identitete tečejo:

- ↳ kognitivno: od samoznave do lastnega koncepta
- ↳ emocionalno: od samoocenjevanja do samozavesti
- ↳ motivacijsko: od osebne kontrole do kontrolnega prepričanja

Zasnovo za empirično raziskovanje identitete vidi *Haußer* v povezavi osebne identitete s točno določenimi identitetno kritičnimi življenjskimi situacijami, v empiričnem opisu identitete s pomočjo izbranih definicijskih prostorov, v analizi dinamičnega procesa ustvarjanja in predstavitve identitete same in v razjasnitvi identitetne strukture v smislu kognitivnih, emocionalnih in motivacijskih aspektov. Ta zelo diferencirana družboslovna teorija identitete, ki ima v nekaterih segmentih (nikakor ne v vseh) podporo v raziskavah socialne psihologije, je zelo primerna za polaganje temeljev za supervizijsko delo, ker omogoča, da so dinamike identitete tako na nivoju pacientovega notranjega sistema kot tudi na nivojih supervizijskih notranjih sistemov ravno zaradi interakcije teh sistemov, transparentne in raziskovane, vse do koncipiranja teoretičnih intervencij za pospeševanje identitetnih procesov na vseh nivojih »večnivojskega sistema« (*Petzold 1998a*), kot je značilno za supervizijo. Visoka zmožnost povezovanja *Haußerjeve* zasnove s socialno-psihološkimi mainstream-teorijami, kot na primer s teorijo lastnega koncepta (*Filipp 1979*), kontrolnih mnenj ali atribucije (*Flammer 1990; Stroebe et al. 2002*), ga naredi še posebej primerne za socialno-psihološko orientirano supervizijo.

3. Pojmovanje identitete *Heinerja Keuppa*

3.1 Uvod

H. Keupp se od konca osemdesetih let ukvarja s temo identitete. Njegova tema je bilo »iskanje izgubljene identitete« (primerjaj *Keupp 1997, 11*). Sicer je ni našel, razvil pa je specifično idejo s pojmom »patchwork-identiteta«. To opisuje (*Keupp 1997, 12*) kot poskus, kako se posloviti od substancialistične predstave o identiteti, ki jo lahko označimo kot »akumulacijo notranje posesti« in kako potisniti v ospredje bolj vsakdanje »identitetno delo«, pri katerem subjekti iščejo in kontruirajo svoj občutek za samega sebe oziroma njihovo razumevanje samega sebe. Distanca do običajnih normativnih izkušenj je bila namerna in pod tem lahko razumemo uspešno oblikovanje identitete. V ospredju njegove teorije je vprašanje, ali smo prezrli temo kolektivne identitete z »mi-občutkom«. V kakšni obliki se mora integrirati v razmišljanje in raziskovanje o identiteti? *Keupp (1997, 13f)* poskuša prikazati, da niso otopeli »mi-občutki« tisti, ki bi jih oblikovanje identitete potrebovalo za osnovo, temveč izkušnja bazičnega priznavanja osebe. Identiteta nastane v »dialoškem procesu«. V naši kulturi pa jo večinoma razumemo monološko. *Petzold (2001p)* poseže tukaj še dlje, ko opozarja na načelno multiplo povezanost družbenih situacij (*Hass, Petzold 1999*), v katerih nenehno prihaja do poliloških diskurzov in pripovedi (*2002c*), kot je podano še posebej v supervizionističnih situacijah v horizontali skupinske ali timske supervizije ali v vertikali večnivojske strukture (*1998a*).

3.2 Keupp in Erikson

Keupp (1997) izhaja iz tega, da smo odvisni od nekaterih temeljnih *Eriksonovih* pogledov. Od koncepta kontinuitete, koherence in identitete se distancira. *Heiner*

Keupp opisuje najprej široko resonanco, ki jo je *Erikson* dosegel s svojim modelom in poudari, da je integracijski koncept pozitiven. Psihosocialni moratorij se mu zdi sprejemljiv in ustrezen. Nato kritizira dejstvo, da je imel *Erikson* pred očmi model meščanske socializacije, pa vendar danes v tem vzorcu ni več prostora za mladino meščanskih družbenih slojev. Nadalje pojasnjuje: »Za vedno večje število mladih ni videti znakov za konec moratorija, saj po *Eriksonu* ne morejo odrasti« (*Keupp* 1988, 431). Manjkajo jim: integracija v poklicu, temelji male družine itd. *Keupp* je mnenja, da moramo *Eriksonov* model v moderni dobi razširiti, saj obstajajo za to nujni družbeni razlogi. Ti razlogi so povezani z doživljanjem krize, brezdomstvom in prostorsko izgubljenostjo (primerjaj *Keupp* 1999, 26).

3.3 Diskurzni nivoji

Keupp opiše pet polj napetosti diskusije o identiteti (imenovani tudi diskurzni nivoji) z vidika subjektivne konstrukcije identitete. Tukaj gre za poskus ureditve različnih obstoječih identitetnih teorij. *Keupp* sam se dojema kot predstavnik modernega izhodišča. Poudarja, da polja ali prostori diskusije ne obstajajo ločeno drug od drugega, temveč da prihaja do veliko prekrivanj (*Keupp* 1999, 64).

Pet polj napetosti diskusije o identiteti (*Keupp* 1999, 69):

Antropološka konstanta Vprašanje identitete je brezčasno	Vprašanje moderne Vprašanje identitete je problem družbene moderne
Ostati enak Identiteta pomeni biti tak, nekaj bistvenega	Najti samega sebe Identiteta je povezana s procesom iskanja in razvojnim procesom, z iskanjem samega sebe
Nevarna raznolikost Identiteta potrebuje koherenco in kontinuiteto.	Raznolikost kot priložnost Šele raznolikost samodoživljanja omogoča koherenco in identiteto.
Osebni fokus Identiteta je posebnost	Socialna konstrukcija Identiteta in »alteriteta« sta neločljivo povezani.
Bazična identiteta Identiteta temelji na bazičnih notranje psihičnih procesih, občutku identitete.	Narativna identiteta Identiteta je konstruirana socialno. Sredstvo konstrukcije je jezik. Strukturiranje poteka skozi pripoved, <i>narativno</i> .

Keupp (1999, 107) poudarja, kako pomembna je situativna povezanost z različnimi socialnimi življenjskimi svetovi za vzpostavljanje identitete in za ukvarjanje s

konkretnim interakcijskim partnerjem in situacijami (in s tem k vprašanju druge identitete »alteritete«).

3.4 Ključna vprašanja identitetnega dela

Keupp (1999, 109 f) opisuje različna ključna vprašanja, s katerimi se je ukvarjal. Ta so med drugim: »Identiteta in poklicna dejavnost«, »Identiteta in intimnost«, »Identiteta in socialne mreže«, »Kulturna identiteta« in povezanost življenjskih področij – prepletenost življenjskih svetov«. V okviru tega dela bosta podrobno opisani temi »Identiteta in poklicno delo« ter »Identiteta in socialne mreže«.

Identiteta in poklicno delo

Pri delu je možno opaziti, kako zelo individualni identitetni projekti temeljijo na internih in eksternih povezavah, kot da bi bili del permanentnega notranjega in zunanjega diskusijskega in pogajalskega procesa. *Keupp* (1999, 128) pride do naslednjih petih rezultatov:

- Vpričo naraščajoče opcionalnosti in sočasnega pomanjkanja dela prihaja do destandardizacije poklicne biografije. Normalna poklicna biografija kot podlaga za trdno poklicno identiteto skorajda ne obstaja več. Poklicna identiteta se oblikuje preko srednjeročnih projektov, ki jih lahko zavržemo, preoblikujemo pa tudi obnovimo po dolgem času.
- Poklicna identiteta, ki se orientira po neki določeni poklicni predstavi ali pripadnosti določeni poklicni skupini ali neki dejavnosti, katero vedno pogosteje zamenja poklicna identiteta, ki je vezana na določeno poklicno usmerjenost, individualne kompetence in potrebe po smislu. *Erozija* drugih osmišljujočih instanc daje delu izstopajočo vlogo pri razvoju identitete mladih ljudi.
- Medtem ko so se zahteve po delu povečale in je poklicna dejavnost za dele identitetnega razvoja celo pridobila na pomenu, izgublja delo v kontekstu prepletenosti življenjskega sveta na dominantnosti. Delo je postalo pomembnejše in manj pomembno hkrati.
- Ravno zato, ker prisotnost v poklicni dejavnosti in z njo povezani zaslužek določajo socialni položaj posameznika v družbi, ostaja centralna pri proučevanju identitete. Ljudje brez poklica pa svoje identitete ne preložijo kar tako. Ravno s pomanjkanjem dela in zaradi njega se večja njegov pomen za razvoj identitete.
- Poklicna dejavnost daje centralne izkušnje priznanja in samouresničitve. V obeh dimenzijah je osmišljujoča instanca in ni nadomestljiva pod podanimi pogoji. Gre za specifično obliko socialne pripadnosti in vključenosti, ki jo dobimo s pomočjo dela.

Identiteta in socialne mreže

Keupp vedno znova poudarja, kako pomembne so socialne mreže (*Hass, Petzold* 1999). Socialna integracija v tej družbi je zanj bistvenega pomena, saj jo pospešuje poklicna dejavnost in/ali razpoložljivost z ekonomskim, kulturnim in socialnim kapitalom. Ustalitev identitetnih projektov v socialnih mrežah poteka poleg identifikacije z modeli izvirne družine predvsem skozi naslednje procese (*Keupp* 1999, 167):

- Pozicija »življenjskega partnerja«. Poleg intimnega partnerja je v večini socialnih mrež vsaj ena oseba, ki jo imenujemo »najboljši prijatelj« ali

»najboljša prijateljica« in katerih mnenja so predmet razprav o lastnih identitetnih projektih. To so lahko tudi starejši mentorji. Pogosto predstavljajo neizživeto opcijo osebe.

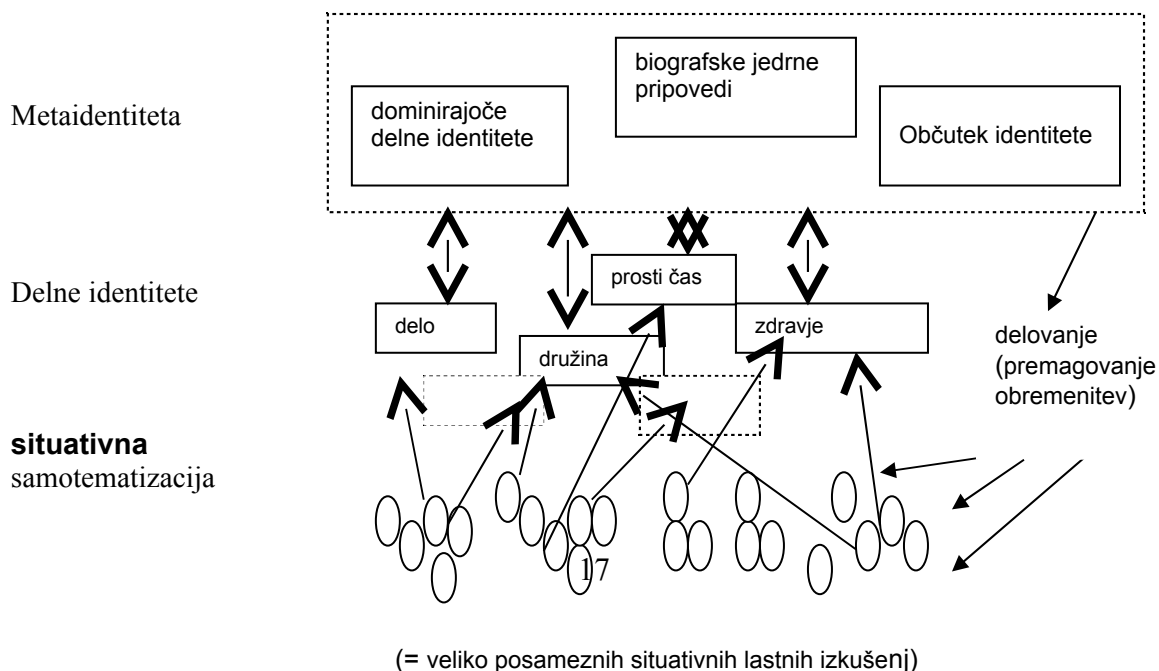
- Identitetni projekti so v mrežah *narativno* zasidrani. Za njihovo utemeljitev je potrebna ustrezna pripoved in socialne mreže nudijo razlago. Samopripovedi so na preizkušnji, preveri se njihova ustreznost in prepričljivost in na ta način se identiteta potrdi skozi druge. Identitetno relevantna pripovedna teorija postane tukaj deziderat, vendar je *Keupp* še ni podal v izdelani obliki (primerjaj *Petzold* 2003g).
- V povezavi s svojimi mrežami se mladi opisujejo v nekem določenem položaju, ki je povezan z večjo ali manjšo sposobnostjo delovanja.

Cilj ukvarjanja z identiteto je vzpostavitev priležnega razmerja med osebo in njenim socialnim svetom. Socialne mreže so oblikovane tako, da najdejo identitetni projekti neke osebe znotraj njih vključitev, priznanje in podporo.

3.5 Konstrukti identitetnega dela

- Identitetno delo lahko razumemo kot delo, pri katerem subjekt zgradi svojo identiteto in jo utrdi (*Petzold* 1991o). Po *Keuppu* (1999, 217) gre za proces vrednotenja, znotraj katerega oseba integrira svoje izkušnje, jih interpretira in oceni. Ta proces, s katerim subjekt reflektira vse nanj nanašujoče izkušnje, vodi poleg situacijske samotematizacije do štirih nadaljnjih konstruktov:
- Preko refleksije situacijskega samodojemanja in njegove integracije se izoblikujejo *delne identitete*.
- Preko zgoščevanja biografskih izkušenj in ocenjevanj samega sebe na ozadju vedno večje generalizacije samotematizacije in *delnih identitet* se izoblikuje občutek identitete.
- Tisti del tega občutka, ki se ga subjekt zaveda vodi k pripovedni zgostitvi podobe samega sebe, k temeljnim biografskim pripovedim.
- Vsi trije rezultati identitetnega dela končno vodijo v to, kar imenujemo *zmožnost delovanja*. Ta ima notranjo in zunanjo komponento in označuje funkcionalnost identitetnega dela za delovanje nekega subjekta.

Naslednja shema (*Keupp* 1999, 218) simbolizira razmerja delnih konstruktov identitetnega dela. Vsi konstrukti pa so pri tem podrejeni neprekinjenemu procesu spreminjanja, kar pomeni, da so bolj ali manj stabilni.

Delne identitete

Keupp (1999, 218) predstavlja, da je rezultat integracije situativnih na lastni jaz navezujočih se izkušenj slika subjekta samega, v katerem vsebujejo številni odtenki njegovega delovanja nadsituativne konture (=delne identitete). Obstaja pet načinov izkušnje samega sebe, le-ti nato tvorijo standarde za razvoj delnih identitet. To so kognitivni standardi, socialni standardi, emocionalni standardi, telesni standardi in standardi, vezani na produkte. Vsi konstrukti identitetnega dela so del nenehnega procesa spreminjanja. Njihova stabilnost je omejena na določene faze. Delne identitete se lahko susbstančno spremenijo ali pa se jim pridružijo nove.

Občutek identitete

Občutek identitete se izoblikuje iz zgostitve vseh biografskih izkušenj in ocenjevanj samega sebe na ozadju naraščajoče generalizacije samotematizacije in delnih identitet (*Keupp* 1999, 225). Občutek identitete zajema tako vrednotenje kvalitete in vrste odnosa do samega sebe (samozavest) kot tudi vrednotenja o tem, kako se lahko oseba spopade z zahtevami vsakdanjika (občutek koherence). Analitsko gledano je sešteta in zgoščena izkušnja sestavljena iz: samozavesti, biti bolj ali manj priznan in iz občutka koherence, ali je in kako je posamezniku uspelo preko določenih identitetnih projektov kvalitativno, v skladu z lastnimi standardi izkusiti zadovoljujoče oblike priznanja. Bolj kot so te izkušnje biografsko oddaljene, bolj rudimentarne in bazalne postanejo.

Temeljna biografska pripoved

»Delne identitete in še posebej občutek identitete so kompleksne identitetne tvorbe, katerih se subjekt le delno zaveda in ki jih lahko drugim povemo le po delih« (*Keupp* 1999, 229). Da bi zadeli bistvo pripovedi, moramo upoštevati določena konstrukcijska pravila. To je naslednjih pet karakteristik: smiseln konec, zožitev na pomembne dogodke, pripovedna struktura dogodkov, vzpostavitev kavzalnih povezav in mejnikov. Temeljna biografska pripoved je rezultat pripovednega prizadevanja, ki je lahko bolj ali manj uspešno.

Zmožnost delovanja

»Zmožnost delovanja predstavlja najbolj splošno okvirno kvaliteto človekovega in človeka vrednega obstoja, kjer postavljata dostopnost in možnost oblikovanja življenjskih pogojev nasprotje občutkom prepuščenosti strahu in nesvobodi.« (*Keupp* 1999, 236). Tukaj igra pomembno vlogo »občutek koherence« - koncept, ki ga je inauguriral *Antonovsky* (1979) in je zelo pomemben znotraj socialno interventivne zasnove integrativne terapije in supervizije (*Lorenz* 2004; *Petzold* 1992a). V koherentnem smislu se najmočneje odraža vidik, katerega cilj je razumevanje, kot tudi vidik, ki je usmerjen k smislu in vidik, katerega vodilo je uresničevanje. Ker ima

občutek koherence hkrati status splošnega vira premagovanja, je lahko tudi pomemben del zahtevane kompetence za uravnavanje delovanja.

3.6 Patchwork identiteta

Nazorna definicija patchwork identitete, ki jo je *Keupp* uvedel kot nadaljevanje klasičnih misli o identiteti, se glasi takole: »Klasični patchwork vzorci se skladajo s klasičnim pojmom identitete. Tukaj so bili ustvarjeni geometrijski vzorci v ponavljajoči se enakomernosti, ki ustvarijo zaprtost v trenutku strukturirane harmonije, v ravnovesju oblikovnih in barvnih elementov. »Crazy Quilt« (živahna prešita odeja) po drugi strani živi od svojega presenetljivega, pogosto divjega prepleta oblik in barv, le redko cilja na »poznane simbole in predmete« (*Keupp* 1988, 432). Vredno pa je omeniti, da nastane kljub nepredvidljivim in zmedenim oblikam (individualnost) neka celota: namesto popolnega razdrtja na delne elemente – preproga, sestavljena iz krpic, ostane preproga« (*Mey* 1999, 69). Kljub pridobitvi kreativnih življenjskih priložnosti se je notranja koherenca patchwork identitete izgubila. »Koherenca brez pritiska identitete je kreativni proces samoorganizacije« (*Antonovsky* po *Keuppu* 1988, 433). Tega procesa ni možno doseči sam, temveč je možen samo kot uspeha povezava dveh oseb. Vzajemni odnos med posameznikom in družbo igra torej tudi za *Keuppa* pomembno vlogo. Vendar družbeni in ekološki okvirni pogoji so v zadnjem času osrednjega pomena. Metafora patchwork ima pomembno predhodno obliko v pojmu »bricolage« *Clauda Levi-Straussa*, zaradi katere smo dali znotraj integrativne zasnove prednost »procesualnosti«. »Bricolage« (*Levi-Strauss* 1972, 29ff) je »s sofisticirano eksperimentiranje«, ingeniozno-intuitivno, zelo razgledano in hkrati kreativno iskanje, izumiteljstvo in preizkušanje – prevod »Bastelarbeit« (ročno delo) ne bi zajel pomena tega pojma (*Petzold* 2003e). Identitetno delo je pogosto »Bricolage« in naloga supervizije je preko pacientov in strank podpirati ljudi – terapevte in svetovalce v tem kreativnem procesu.

3.7 Identiteta in zdravje

V enem izmed svojih predavanj pride *Keupp* (*Keupp*, 1999) do naslednjih zaključkov: »Na podlagi našega raziskovanja identitete in zdravja postavljam tezo, da je koherenca osrednjega pomena za vsakdanje identitetno delo ljudi. Če je ni, pride do hudih zdravstvenih posledic. Na osnovi teh ugotovitev lahko potrdim moje predvidevanje, da koherenčni princip ne sme biti sredstvo, ki je na razpolago za oblikovanje identitete. Vendar socialno kulturni kroji za smisel življenja ali koherenco so se dramatično spremenili. Individualne pripovedi, v katerih je danes podana koherenca, črpajo vedno manj iz tradicionalnih »metapripovedi«. Oblikovane morajo biti posamično v »refleksivni moderni«. Skozi te individualizirane zgodbe pa postane jasno, da je *Welscheva* izjava, da »različni deli subjekta niso povezani od zunaj, temveč od znotraj«, pravilna samo takrat, ko dodamo, da pripovedna vsebina ne nastane zgolj v subjektih, ampak je posredovana preko kulture. Zasipajo nas z raznovrstnimi ponudbami novih s strani kulture pripravljenih pripovednih vzorcev, ki z obljubami individualnosti in avtentičnosti, postavljajo mero za nove standardizacije. Tukaj igra vedno večjo vlogo predvsem večglasna in multimedialna »kulturna industrija«. To neposredno zadeva tudi zdravstvo.

3.8 Pogoji za produktivno-kreativno identitetno delo

V nadaljnjem razmišljanju o pogojih je *Keupp* (1997, 19ff) formuliral pet pogojev za produktivno-kreativno identitetno delo, da bi lahko iz fragmentov sestavili identitetni vzorec:

1. Odprt identitetni projekt, v katerem so na preizkušnji nove življenjske oblike in znotraj katerega se razvije lastni življenjski smisel, zahteva *materialne vire*.
2. Če smo socialni graditelji naših lastnih socialnih svetov in mrež, potem je potrebna specifična sposobnost vzpostavljanja odnosov in povezav, to so *socialni viri* (pri čemer se moramo vprašati, ali ne bi morala teoretska osnova o virih poseči dlje, primerjaj *Petzold 1997p*). To so danes samoiniciirani socialni odnosi kot na primer: prijatelji, dejavnost v soseski, interesne skupine, društva, skupine za samopomoč, iniciativne skupine. »Vedno bolj se kaže tudi, da socialno-ekonomsko manj privilegirane in družbeno marginalizirane skupine očitno kažejo posebne deficite pri tem od družbe vedno bolj zahtevanem samoiniciativnem ukvarjanju z odnosi. Postati arhitektka in graditeljica lastnega življenjskega prostora, pa za nas ni samo poljubni program, ampak vedno bolj obveza v bistveno spremenjeni družbi. Prišlo je do temeljne spremembe od zaprtih in obvezujočih do odprtih in oblikovanih socialnih sistemov. Življenjski svetovi z zaprtim svetovnim in religioznim osmišljanjem, jasnimi avtoritarnimi odnosi in seznanimi obveznostmi obstajajo samo v ostankih. Možnosti je v pluralističnih družbah veliko več. V tem procesu ležijo velike možnosti in svoboščine, ampak tudi vedno več občutkov izgube nadzora in vedno večje tveganje neuspeha«. (*Keupp 1999*). Empirično mrežno raziskovanje (*Diewald 1991; Hass, Petzold 1999*) pa kaže drugačno sliko, pri tem pa odkrijemo velik potencial vsakdanje solidarnosti s pomočjo socialnih mrež.
3. Ni več potrebna pripravljenost na prevzem končanih paketov »pravilnega življenja«, temveč *sposobnost doseči nekaj s pogajanjem*. Ker pa ta nikakor ni vedno dana, potrebuje včasih podporo metodologij svetovanja, kot so supervizija, coaching, mediacija (*Petzold 2003f*). To pa zahteva »teorijo procesov pogajanja« (*Petzold 1987c*). Če v našem vsakdanjem svetu ni več nepremakljivih splošno priznanih norm, razen nekaterih osnovnih vrednot, če nimamo več bontona, ki nam narekuje primerno obnašanje v vseh pomembnih življenjskih situacijah, potem moramo pravila, norme, cilje in poti pridobiti na novo.
4. Družbeni procesi izločanja pomenijo objektivno pridobitev *individualne oblikovne kompetence*, pa tudi njeno nujnost. Od subjekta zahtevajo, da sam pokaže voljo do več povezovanja in kombiniranja multiplih realnosti. Tukaj se odpre subjektivni in družbeni prostor za razvoj tistega »čuta za možnost«, ki ga je ustvaril

Robert Musil v »Možu brez posebnosti«. Musil omogoča izselitev iz »ohišja poslušnosti« (*Max Weber*) in nas popelje do točke, ki jo je *Christa Wolff* (1983) na svojem frankfurtskem predavanju na temo poetike tako dobro zajela: »Potegniti veselje iz negotovosti«. Vendar ta pozitiven cilj poveže takoj s skeptičnim vprašanjem: »Kdo nas je tega sploh kdaj naučil?« (*Christa Wolff*, 1983).

5. Omenjeni psihični, socialni in materialni viri ter kompetence imajo zaupanje do kontinuitete življenja za pogoj, *prazaupanje do življenja in njegovih ekoloških danosti*. Nasprotna slika temu je demoralizacija, izguba upanja, da bi v lastnem življenjskem svetu lahko ustvaril kaj smiselnega.

3.9 Povzetek

Model *Heinerja Keuppa* izhaja iz trenutne nestabilnosti družbenih pogojev za individualno in kolektivno vodenje življenja. Tako nastane »multipla identiteta« skozi patrikularizirane življenjske situacije in pri tem razpustitev celote ni več doživeta kot izguba. Zavzema se za to, da bi na identiteto gledalo kot na projekt. Da bi to realizirali, so potrebne spremembe: na mesto načrtovalca stopi domači spretnež (*Bastler*), »Homeworker«, ki si sam zgradi svojo identiteto. To je kreativen, suveren proces identitetnega dela, to delo je enako preprogi iz krpic. *Keupp* vidi patchwork identiteto kot vsakdanje identitetno delo, pri čemer so materialni in socialni viri pogoj za odprt identitetni projekt in socialne mreže so osnova identitetnega dela. *Keupp* (1997, 34) še enkrat povzame pojem identitete: »Identiteta je projekt, ki ima za cilj, ustvariti individualno zaželen ali nujen »občutek identitete«. Osnovni pogoji za ta občutek so priznavanje v družbi in družbena pripadnost. Naloga vsakdanjega identitetnega dela je, da se loteva prilegov in povezav različnih delnih identitet. Kvaliteta in rezultat identitetnega dela sta odvisni od virov določene osebe, od kompetenc, ki temeljijo na individualni biografiji, preko mrežnih virov, ki so posredovani s komunikacijo, vse do družbeno-institucionalno posredovanih ideologij in strukturnih izhodišč.«

Keuppova teorija ponuja za razlago supervizijskih vprašanj in problemov diferencirane teoretske in prakseološke poglede, ker pojasnjuje zahteve po fleksibilnosti modernega časa in dinamiko individualnih procesov identitetnega dela ter oblikovanja, interakcijo med »osebo, vlogo/identiteto in institucijo« - ključni moment supervizijskih procesov – na tak način, ki bi lahko omogočil supervizijsko analizo in spremljanje procesov strank in supervizijk na najvišji ravni. Povezuje sociološke poglede z zahtevnimi koncepti »klinične socialne psihologije« in postmodernim družbeno-teoretskim pogledom. Na žalost ne najdemo pri množici supervizijskih mainstream zasnov nobenega teoretskega nivoja, ki bi iz svojega elaborata lahko nudila povezavo k teoriji kot je *Keuppova*. Tukaj bi bilo potrebnega veliko truda s strani teorije in prakseologije, da bi znotraj supervizijsko relevantnega vprašanja identitete našli povezavo s sociološkimi teoretičnimi stališči. *Goffmanova* teorija identitete oz. teorija stigme sega nazaj v začetek šestdesetih let. Toliko bolj nenavadno je, da se v supervizijski literaturi komajda omenja, zlasti ker se na psihosocialnih področjih zelo pogosto pojavljajo vprašanja stigmatizacije strank in

»kostigmatizacije« pomočnikov, ki delajo s skupinami s tovrstnimi problemi (*Belardi 1991*).

4. Koncept identitete po Goffmanu

Goffman (1975) je razvil v svoji teoriji identitete trojni koncept identitete, ki ga sestavljajo socialna identiteta, osebna identiteta in identiteta jaza.

4.1 Družbena identiteta (social identity)

Pod pojmom »družbena identiteta« razume Goffman pripisane lastnosti, ki se razvijejo iz družbenih vlog neke osebe, ki je dolžna utelešati in predstavljati individuuum. Družbena kategorija »identiteta« ima za človekovo pripadnost skupini orientacijsko funkcijo: na primer študent, invalid, zdravnik. V kolikor so pripadniki osebne kategorije označeni z nezaželenim znakom, se lahko nanj navežejo »stigmatizacije«. *Stigmatizacija* pomeni označiti osebo oz. osebno skupino z lastnostmi, zaradi katerih delujejo odklonski, so opazni na negativen način, se zdijo nedorasli ali marginalni (*Goffman, 1963*). Ta stigma vodi skozi proces družbenega etiketiranja k družbenemu razvrednotenju in izključitvi osebne skupine. Stigmatizacija označuje proces retrogradnega in perspektivnega pripisovanja konstrukta (stigme), ki je v veliki meri družbeno razdeljen. Iz tega pripisovanja izpelje okolje specifično pričakovane vloge. Kot vezno sredstvo med splošno stigmatizacijo in individualno prevzeto pričakovano vlogo deluje nova vloga, ki jo definira okolje stigmatizirane osebe. Ta nova identiteta se pripiše vzporedno s stigmatizacijo določene osebe in prekrije njeno dosedanjo identiteto. *Goffman* (1975, 9) ugotavlja, da družba ustvarja sredstva za kategorizacijo oseb in celotno paleto lastnosti, ki so za predstavnike vsake teh kategorij nekaj običajnega in naravnega. »Termin stigma se torej uporablja v povezavi z lastnostjo, ki je zelo diskreditirana, vendar upoštevati moramo, da zahteva pojmovni jezik relacij in ne lastnosti. Ena in ista lastnost lahko stigmatizira določen tip, medtem ko potrjuje normalnost drugega in zato kot taka ne kreditira ali diskreditira« (*Goffman 1975, 11*). *Goffman* opiše tri različne tipe stigme.

1. Različne psihične deformacije.
2. Individualne značajske napake (kot so šibka volja, nadzorovane ali nenaravne strasti, zahrbtna in toga mnenja ter nečastnosti, ki so izpeljane iz poznanega seznama (na primer iz zmedenosti, ječe, odvisnosti, alkoholizma, homoseksualnosti, nezaposlenosti, poskusov samomora in radikalnega političnega obnašanja).
3. Filogenetske stigme (rasa, narod in religija).

4.2 Osebna identiteta (personal identity)

Osebna identiteta temelji na značilnostih, po katerih se lahko oseba kot »individuuum loči od ostalih« (prav tam, str. 74). Izoblikuje se torej iz edinstvenosti vsakega človeka, ki je neposredno povezana z edinstveno biografijo. Osrednji je pri tem aspekt *identifikacije* določene osebe, kot na primer funkcija, ki jo opravlja osebni dokument. *Goffman* (1975, 74) opisuje dalje: »Osebna identiteta je povezana z domnevo, da lahko individuuum ločimo od vseh ostalih in da lahko okrog tega sredstva razločevanja ovijemo en sam neprekinjen seznam družbenih dejstev, kot sladkorno peno, s tem pa ustvarimo lepljivo snov, na katero se lahko pritrdijo tudi druga biografska dejstva.« Informacije o *osebni identiteti* lahko pogosto natančno dokumentiramo. Zato se lahko z osebno identiteto zavarujemo pred morebitnim napačnim prikazom socialne identitete. Norm glede osebne identitete v nasprotju s socialno identiteto ne uvrščamo na področje dopustne kombinacije socialnih znakov, temveč gre bolj za način

preverjanja informacij, ki ga lahko individuum ustrezno uporablja. (Goffman, 1975, 83). Goffman (1975, 84) nadalje opisuje, da je možna naslednja predpostavka: če so osebe, katerim se individuum še ni razodel, njegovi prijatelji in ne njemu tuji ljudje, dobi neka skrivna napaka, ki lahko diskreditira globlji pomen. Odkritje ne vpliva zgolj na trenutno predstavo, ki jo imajo o njem ostali navzoči, temveč tudi na predstavo, ki jo bodo imeli o njem v prihodnosti; ne samo na to, kako ga vidijo, ampak tudi na njegov ugled. Stigma in prizadevanja, da bi jo zakrili (in zavajali) postanejo del osebne identitete. Tako socialna kot tudi osebna identiteta delita svet za individuum pomembnega drugega. Delitev poteka sprva med tistimi, ki vedo (poznana jim je osebna identifikacija individuuma) in tistimi, ki ne vedo (tujimi).

4.3 Identiteta jaza (ego identity)

Socialna in osebna identiteta sta sestavna dela interesov in definicij drugih oseb glede individuuma, katerega identiteta je tista, o kateri se sprašujemo. Identiteta jaza je subjektivno refleksiven pojav, ki ga mora individuum, katerega identiteta je predmet diskusije, dojeti kot nujno potrebnega (Goffman 1975, 132). Identiteta jaza je instanca, s katero poskuša individuum povezati osebne in socialne značilnosti, s pomočjo katerih lahko deluje referenčno. Goffman opisuje, opirajoč se na Ericsona (1968) notranji aspekt identitete, tako kot se sam vidim kot osebo. Ta identiteta jaza se izoblikuje iz osebnega dožemanja lastne situacije, kontinuitete in svojevrstnosti. Vse to se izoblikuje iz njegovih različnih socialnih izkušenj v nenehnem »procesu«. Identiteta jaza mora biti vseeno procesualna in je ne moremo označiti z »instancico« (Petzold 2001p), kot to predlaga Goffmanova terminologija. Nenazadnje so procesi jaza tisti, ki prispevajo skupaj z negativnimi zunanji znaki in njihovo analizo k uspešnemu in uspelemu sestavljanju identitete ali izoblikovanju stigem.

Naslednje identitetne strategije lahko doživijo neuspeh v svojem izrazu, ki se opira na identiteto, če obstajajo identitetni problemi:

- selektivno oz. popačeno dojemati pripisovanja
- prikriti pripisovanja
- zmanjšati pomen pripisovanj
- nasprotovati pripisovanjem, dvomiti o kompetenci pripisovalcev
- zanikati pripisovanja, jih označiti za neresnična in/ali nepomembna
- nadomestiti primankljaje s poudarjanjem drugih kvalitiet
- navajati opravičila za »neuspeh« in/ali za »odklonsko vedenje«
- prekiniti neprijetne interakcije
- poiskati druge identifikacijske skupine in se vanje vključiti

Do poškodovane identitete je prišlo v naslednjih primerih:

- prilagoditev lastnega jaza vrednotenju zunanjega sveta
- tuje določitve namesto lastnih
- umik znotraj identifikacijske skupine
- predaja eksistenci marginalne skupine
- osamitev, izločitev, izguba kontaktov, deintegracija.

4.4 Totalna institucija

Vsaka institucija je tendenčno vseobsegajoča in nudi svojim članom svet zase.

Ponavadi je tako, da lahko individuum sam določa, v kolikšni meri želi v skupnosti sodelovati. Različne življenjske dejavnosti kot so spanje, igranje, delo itd. ostanejo tukaj ločene in potekajo na različnih krajih, z različnimi partnerji in pod različnimi avtoritetami. Načeloma je pod temi pogoji možno članstvo v več institucijah. V »totalni instituciji« se veliko teh življenjskih dejavnosti pomeša in zlije med sabo. Vse aktivnosti se dogajajo znotraj iste skupine in so vrh tega podrobno načrtovane, vnaprej določene in ponavljajoče. Izmenjave z zunanjim svetom skorajda ni ali je sploh ni, tako da se člani prilagodijo drug drugemu in institucionaliziranim pričakovanjem.

Goffman (1973, 16) razlikuje med temeljnimi tipi totalnih institucij:

- zavodi za skrbstvo nesamostojnih in neškodljivih soljudi: zavodi za slepe, domovi za upokojence, sirotišnice, zavetišča za revne ljudi,
- zavodi za skrbstvo ljudi, ki ne morejo skrbeti sami zase: sanatorij za bolnike s tuberkulozo, gobavostjo, norišnice,
- zavodi za zagotavljanje varnosti v družbi: zapori, kaznilnice, vojaški zapori, koncentracijski zapori
- zavodi za boljšo izvedbo določenih del: vojašnice, ladje, internati, delavska taborišča, kolonialna oporišča, velike hiše na posestvih
- zavetišča, vedno religiozno usmerjena: opatije, samostani, konventi in druge meniške stanovanjske skupnosti.

Seveda so te ustanove med seboj zelo različne, pa vendar imajo hkrati veliko skupnih lastnosti totalne institucije, čeprav ne kaže vsak tip vseh karakteristik. Še ena takšna lastnost je jasna delitev med ljudmi v institucijah in osebjem. Medtem ko so ljudje, ki bivajo v teh institucijah 24 ur na dan zaprti vanje, dela osebje 8 ur na dan in lahko ima ob tem tudi zasebno življenje. Zaposleni lahko zapustijo institucijo, ki jo ponavadi od zunanjega sveta ločijo zidovi, vrata ali podobno. Osebje ljudi, ki živijo v institucijah, kontrolira in to ne samo občasno, temveč jih nenehno opazuje in jih oropa vsakršne zasebnosti. Vrh tega nimajo kaj bistvenega početi in veliko se jih dolgočasi. Še tistih nekaj zaposlitev in opravil, ki jih je potrebno opraviti, ni zahtevnih in merila, po katerem bi se merila uspešnost ni. Cilj je čimbolj učinkovito zabiti čas. Jasna zunanja

delitev med osebjem in ljudmi v instituciji se ne kaže samo v dejstvu, da imajo eni izmed teh tudi življenje zunaj institucije. Znotraj institucije naletimo na veliko očitnih razlik: na zunaj se obe skupini razlikujeta po različnih uniformah, pri čemer so uniforme osebja ponavadi bolj kvalitetne. Poleg oblačil se razlike kažejo tudi v prostorski ločenosti. Razliko je mogoče opaziti tudi v komunikaciji. Osebe je na višjem nivoju, dovoljeno mu je ukazovati in v medsebojnih pogovorih pogosto ignorira ljudi v instituciji. Le-tem je po drugi strani dovoljeno spregovoriti le v določenih situacijah ali če kaj nujno potrebujejo. Do socialne izmenjave sploh ne pride (*Goffman 1973*).

V teh institucijah, kjer so prisotne osamitev, pomanjkanje zahtevnosti, monotonost, dolgčas, nesmiselnost, nadzor, pomanjkanje socialne izmenjave itd. se pojavijo nenehne deprivacije, iz katerih se lahko razvijejo »poškodovane identitete«. *Petzold* (1998a, 427) govori o nasilnih strukturah zanemarjanja (*neglect is violence*, primerjaj *Müller, Petzold 2002*).

4.5 Povzetek

Stigma je grška beseda za »vbod« ali »vžgano znamenje«. V sociologiji pomeni ta izraz vidne ali socialne značilnosti, ki ljudi izločijo iz skupine »normalnih«, tako da dobijo posebno »identiteto zavrnjenih ali izobčenih«. Primer za vidno stigmo je opazna invalidnost, primer socialne stigme je poklic prostitutke. Kaj velja za stigmo je od družbe do družbe različno. Ampak stigma je zmeraj povezana z diskriminacijo. Stigmatizirani ljudje se morajo s to diskriminacijo spopasti. Za to obstajajo različne tehnike. Svojo invalidnost lahko skrijemo, lahko pa jo tako močno poudarimo, da se zdi normalen pogoj za normalno vedenje. Tehnike za premagovanje »poškodovane identitete« zagotavljajo in ponovno vzpostavljajo lastno identiteto in ustvarjajo pogoje za druge, da se lahko obnašajo »popolnoma normalno«. Zapletena konstrukcija »kot da« kaže, kakšno *identitetno delo* je potrebno in kako je identiteta neprestano ogrožena. Nič lažje ni, če ne gre za vidne, temveč za socialne stigme. Preverjanje informacij in različne tehnike zavajanja so potrebni, da se prepreči najhujše. Teorija identitete in stigme *Ervinga Goffmana* je zelo uporabna v sklopu supervizije, saj so vsaj na psihosocialnem področju oblike stigmatizacije pogosta tema, ki jo spremlja supervizija. Ker se *Goffmanova* teorija identitete navezuje na koncepte *G.H. Meadsa* in simbolnega interakcionizma, predstavlja za socialno intervencijsko prakso zelo plodno referenčno teorijo (*Brusten, Homeier 1975; Homeier, Pohl 1978; Frey 1983*). Njeno nadaljevanje pri *Keuppu* in *Petzoldu* omogoča navezovanje na poglede klinične psihologije.

5. Identiteta v integrativni terapiji Hilariona Petzolda

Petzold se je od konca šestdesetih let preko obravnav filozofsko zgodovinskih vprašanj o človekovi identiteti med drugim ukvarjal z *Lockovimi* za identiteto pomembnimi teksti (1690, 1988) – na primer s poglavjem XXVII »Of Identity and Diversity« - s *Humom* (1739/40) – s poglavjem »Of personal identity« (vol. I, p. IV), z *Butlerjem* (1736, 1975) – »Of personal identity« - pa tudi z identitetno teoretičnimi vprašanji na podlagi *Meadovih, Morenovih* in *Goffmanovih* del. Na tej podlagi in zaradi identitenih vprašanj s področja »klinične razvojne psihologije življenjske dobe« - od prvih let življenja do visoke starosti (*Petzold, Bubolz 1976, Petzold, Ramin 1987*) – je čez leta razvil lastno identitetno teorijo (*Petzold 1974j, 297f, 2001p, 1991o; Petzold, Mathias 1983*).

»Integrativna terapija vidi človeka...kot organizem telesa, duše in duha v socialnem in fizikalnem okolju, s katerim je nerazvezljivo povezan...Človek je živ sistem, ki ga

označuje osebna identiteta in skozi to identiteto vzpostavlja odnose z drugimi sistemi, pri čemer se ti odnosi kot tudi poteki v notranji strukturi uravnavajo s smislom kot ultimativno kategorijo» (Petzold 1974j, 296).

»Človek kot osebni in samoupravljaljoči sistem v prepletu relacij v okolju, ki oblikuje identiteto v »srečanju« z ostalimi sistemi, se zato nanaša na zaznavanje in doživljanje lastnega jaza s pomočjo kontakta z okoljem...« (prav tam 297).

V Petzoldovem modelu je identiteta zaznamovana z aspekti telesnosti, socialnih mrež, kulture in razvoja ter osvaja preko *privatne* plati (samospoznanje, predstava o samem sebi, samozavest), *socialne* plati (poznanost, imidž) in *kulturne* plati (pripadnost narodu in religiji itd.). Izhodišče vseh razmišljanj je **telu**, ki s socializacijo in inkulturacijo postane del družbe. »The self begins with the body, and people everywhere have bodies, but beyond that basic fact selves begin to vary. Identity is very much a product of culture and society. The self will therefore have a different nature as a function of the social context in which it evolves.« (Baumeister 1995, 55).

5.1 Razvojna teorija in teorija osebnosti

Identiteta je del osebnosti, osebnost pa raste skozi odnose, zato se teorija osebnosti pojavlja vedno v povezavi z razvojno teorijo (Petzold 1993c), z mrežnimi teoretičnimi perspektivami in teoretičnimi pogledi na življenjske situacije (Petzold 2000h; Hass, Petzold 1999). Konceptualizacije za te teorije lahko označimo kot razvojno-odnosne (Petzold 1992a, 528). Osebnost lahko znotraj integrativne terapije opazujemo v treh dimenzijah: *telesni jaz*, *jaz in identiteta* (primerjaj izčrpno tukaj Petzold 2001p) v *kontekstu* in *kontinuumu*, ekološko in razvojno-psihološko stališče. Petzold (1992a, 529) izhaja iz tega, da ima *telu* fetusa že sposobnost zaznavanja, da lahko zaznana predela, uskladišči in na nek način izrazi ter se s tem odzove na to, kar je zaznal. Te sposobnosti nudijo podlago za izoblikovanje »**arhaičnega telesnega jaza**«, ki je že v maternici v komunikacijskem stiku s telesom matere. Pod skupnim delovanjem genetsko določenih stopenj zrelosti in stimulacij iz zunanjega sveta se izoblikuje kot še ena pomembna dimenzija osebnosti »**jaz**« kot »*celota vseh funkcij jaza*«, ki lahko ustvari tretjo dimenzijo osebnosti - **identiteto**. Osebnost sestavljata torej »jaz« in »identiteta«, ki pa vplivata nazaj na telesno realnost subjekta. Petzold (1988n) pojasnjuje: »Jaz lahko reflektira na telesni jaz. V tem procesu zrcalnega zaznavanja in s pomočjo proprioceptivnih informacij pridobi jaz podobe samega sebe. Te *identifikacije* sestavljajo vir, s pomočjo katerega se izoblikuje identiteta. Pripisane vloge iz okolja (Heuring, Petzold 2003) in identitetne označitve predstavljajo drugi vir. Tovrstne *identifikacije* (od zunaj), ki imajo večinoma tudi moment vrednotenja, *jaz* zazna, ovrednoti in jim morda doda *identifikacije* (od znotraj) ter jih integrira v lastni jaz, ki se s tem iz *arhaičnega telesnega jaza* razvije v *zreli telesni jaz*. Le-tega sestavljata dve komponenti *jaz* in *identiteta*.« Z utemeljitvijo identitetne teorije v konceptu »telesnega jaza« se ta usmeri v teorijo telesa, ki učinkuje tako na področju zaznavanja kot telesnega bitja kot tudi na področju komunikacije in njenih neverbalnih dimenzij. Gledati na identiteto kot na živo »utelešenje« identitetnih znakov (v mimiki, gestiki, videzu) ali na komunikacijo, ki vzpodbuja oblikovanje identitete kot na »medtelesno«. Čustveni izraz kot telesni izraz identitete odpira nove poglede za identitetno teorijo.

Rahm et al. (1995, 148) opisujejo, da je identiteta slika in občutek, ki ga imamo o »samem sebi«. Ta slika nastane po eni strani tako, da se vidim, čutim, ocenjujem, primerjam, se poigravam s predstavami samega sebe, prevzemam vloge in po drugi strani tako, da me vidijo drugi, ki name čustveno reagirajo, me ocenjujejo, primerjajo,

naredijo prostor zame, mi pripisujejo vloge in tega se ponovno zavedam. Identiteta je torej dvoslojna: vidim se in sem viden, vidim, kako sem viden. V teh procesih integracije lastnega jaza in tujih predstav pride do občutka in predstave dokaj konstantnega središčnega vedenja o samem sebi, ki ga imenujemo »jaz« (»Me«). Sposobnost, da si lahko ustvarimo sliko o drugi osebi in da jo lahko nosimo v sebi, ki postane tako del lastne osebnosti in vpliva na našo identiteto, razvije človek skozi svoje življenje (Petzold 1992a, 531). Slike tujih ljudi v veliki meri določajo kako močno so izraženi načini, videnja samega sebe: tako tudi *realne slike* samega sebe, *idealne slike* samega sebe, *reprezentativne slike* samega sebe, ki se sintetizirajo v identiteti. V identiteti se različni načini videnja samega sebe in osebnostni aspekti, predstave tujih ljudi, vloge ter delne osebnosti integrirajo s pomočjo jaza. Tukaj imajo *Petzoldove* in *Keuppove* teorije veliko skupnih točk, pri čemer so *Petzoldovi* argumenti bolj razvojno- in klinično-psihološki. *Petzold* (1991o, 1998a, 372; 2001p) vidi »identitetno delo« na način, da je identitetna konstitucija s pomočjo procesov jaza in lastnih procesov trajna naloga. Identifikacije, ki se nanašajo na samega sebe in tiste, ki nastanejo s pomočjo tujih označevanj in prihajajo poliloško iz »številnih strani«, je potrebno neprestano uravnovešati. To zahteva stalne samointerpretacije, ki povezujejo raznolike vplive iz socialnega okolja in iz lastnih procesov soočanja z dojemanjem identitete, občutkom za identiteto in zavedanjem identitete ampak tudi s filozofskimi refleksijami – zanj posebej pomembnih zaradi *Marcelovih*, *Foucaultovih* in *Ricoeurjevih* študij.

Petzold (2001p, 2003g) pravi, da moramo pri »integrativnem konceptu identitete« preko fokusiranja na razločevalno točko med individuumom in družbo, preko soočanja s prepletenostjo individualnih in kolektivnih dinamik upoštevati skupaj osebni **razvoj** (kot ga vidi razvojna psihologija), **socializacijo** (kot jo vidijo socialni psihologi in sociologi), **inkulturacijo** (kot jo vidijo etnologi, antropologi in kulturologi) in **gradnjo eksistence** (kot jo vidi filozof). Potrebni je več vidikov in sinoptično delovanje, ki je nepogrešljivo tudi za integrativno razumevanje terapije in supervizije, za »integrativno terapijo« in »integrativno supervizijo«. Identitetni procesi individuum in identitetni procesi družbenih in kulturnih skupin ter skupnosti so zato prepleteni na mikro, mezo in makro nivoju. Na teh nivojih potekajo trajni procesi »dialoškega dogovarjanja o mejah«, ki označujejo konstituiranje identitete in so zanj pomembni (*Petzold* 1978c, 1991e). Dialoška »*Identity negotiation*« (*Swann* 1987) sama in skupaj z drugimi označuje identitetne procese. V teoriji in v praksi integrativnega dela učinkujejo dialoški procesi na raznolikih nivojih, naj bo to v integrativnem povezovanju konceptov osebe (kot »dinamičnega sistema sebstva, jaza in identitete«), socialne mreže kot skupine med seboj povezanih ljudi, »družbenega sveta« kot skupine deljenih kolektivnih prepoznavanj, čustev in volje (*Petzold* 2003b) ter kulture kot razširjenega sistema kolektivno deljenih simbolnih svetov in praks, kot tudi v povezavi konceptov – identitetni stili, »life styles«, »kulturni stili« (*Petzold* 2001p, *Müller*, *Petzold* 1999, *Triandis* 1989).

Definicija *Petzolda* in drugih avtorjev (*Petzold et al.* 2000, 77): »Identiteta se izoblikuje preko jaza na podlagi identifikacij (tujih označevanj) iz konteksta, kar utemeljuje *social identity* in na podlagi identifikacij (samooznačevanj), kar utemeljuje *personal identity*, tudi z vrednotenjem t.j. njeni emocionalni (valuation) in kognitivni (appraisal) uvrstitvi v biografske smiselne povezave, ki vodijo v internalizacije (t.j. ponotranjenje kot arhiviranje v spomin). Diferencirani in koherentni procesi jaza oblikujejo v interaktivnem komunikativnem kontekstu in v življenjskem kontinuumu s pomočjo sinergističnih učinkov v socialnih kontekstih, življenjskih situacijah in

skupnostih z značilnim življenjskim slogom (lifestyle communities) *polivalentno identiteto z več odtenki* (M. Bakhtin). S pomočjo kritične metarefleksije in metahermenetičnega pogleda na lastno konstitucijo subjekta (M. Foucault) pa se oblikuje »*emancipirana identiteta*«. Identiteta ima naslednje lastnosti: stabilnost, konsistenco, kompleksnost, pregnantnost oz. nekonsistenco, neurejenost itd.«

5.2 Družbena, osebna in narativna identiteta

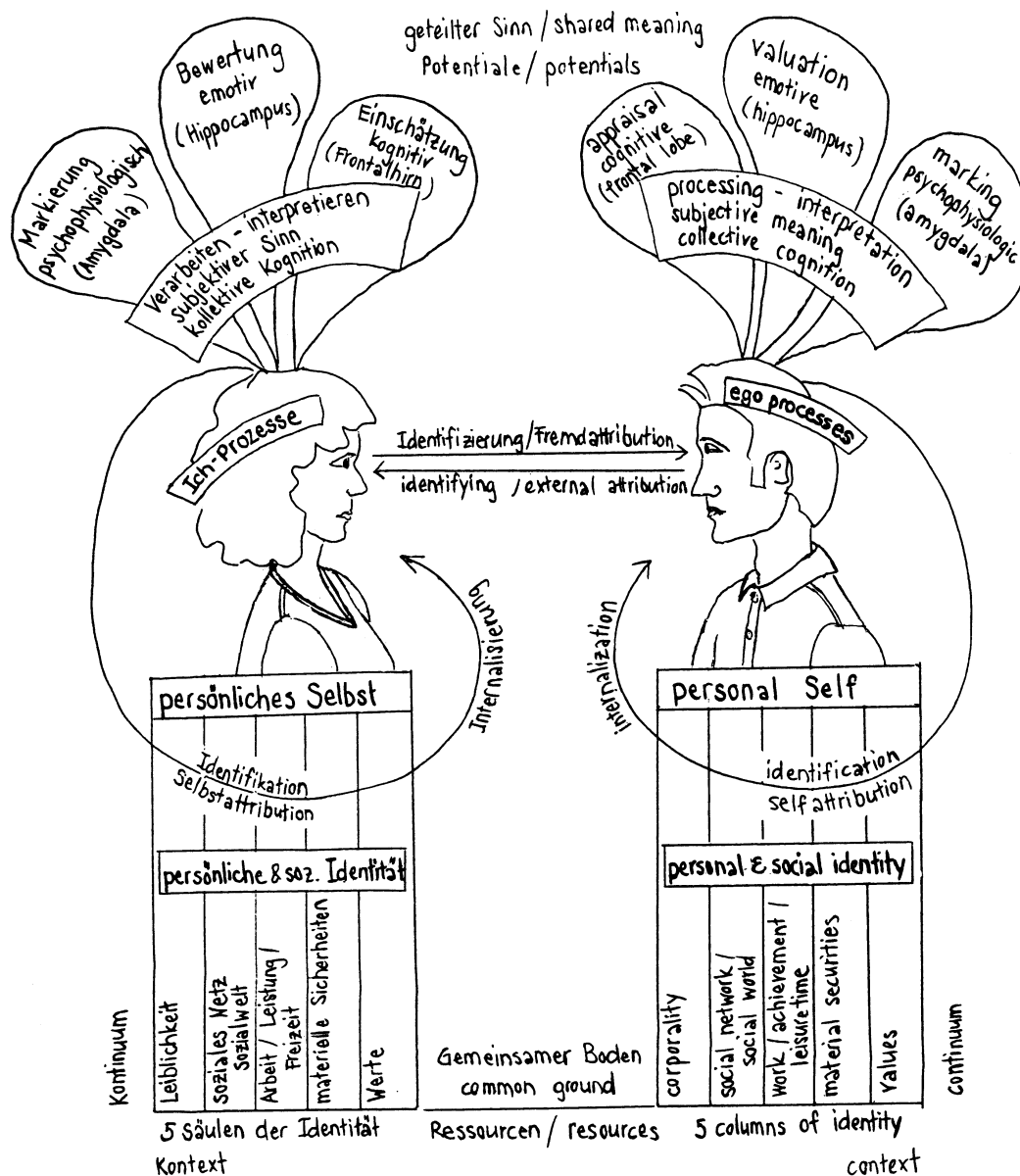
Orth (2002, 120/304) ugotavlja, da identitete ne dojemamo kot del naše zasebnosti, temveč jo uvrščamo v matrico socialnih mrež in v »kolektivne mentalne reprezentacije«, t.j. v »družbene svetove«. Sociološki vidik se te teme loteva »od zunaj«. Neka oseba lahko pripada več skupinam (glede na spol, starost in poklic) in igra ustrezne vloge. Tako se izoblikuje »*družbena identiteta*«, s tem, ko en posameznik pripada neki skupini. Ta pripadnost lahko ima preko individualnih »utelešenj« družbenih vlog različno prepustnost, intenzivnost in specifikacije (Orth 2002, 121/305). Procesi jaza povezujejo individualne in kolektivne elemente »*osebne identitete*«. V »integrativnem pojmu identitete« se na kokreativen način križata privatno in družbeno (Orth 2002, 121/305). S pojmovanjem jaza kot »procesa njegovih funkcij« Erikson in Goffman ne prevzameta izraza »ego identity«, namesto tega se odločita za izraz »**personal identity**«, ki zajema tako osebno samooznačevanje kot tudi tuja označevanja iz okolja, ki jih utemeljuje »social identity« zraven tega pa še način, kako ta zunanja označevanja dojemamo, jih kognitivno ocenimo in čustveno ovrednotimo. »*Personal identity*« je sintetičen pojem, ki potrjuje, da osebna identiteta brez zunanjih družbenih vplivov, ki bi jo določali, ni mogoča. Identiteta je povezana s *pripovedmi, ki oblikujejo identiteto* – tukaj je na pravem mestu vpliv Ricoeurja, ki je od šestdesetih let naprej pomemben Petzoldov (2004d) »referenčni filozof« in integrativne zasnove s publikacijo »Čas in pripoved« (1983): po eni strani pripovedovanje neke osebe o sami sebi (jaz pripovedujem o sebi), jedrne pripovedi (mn.) in stranske pripovedi iz arhivov mojega osebnega spomina ter po drugi strani pripovedi iz moje socialne mreže, moj tovor, to kar o meni vedo, kakšnega me poznajo. Oba načina pripovedovanja imata izvor v življenju, v zgodbah, ki jih piše življenje, t.j. v *naracijah biosodije* (Petzold, Orth 1993), ki s tem, ko si subjekt in njegovi sosubjekti delajo zapiske (naracija), ki si jih lahko zapomnijo, postanejo **biografija**. Kot uskladiščena in pripovedovana prenaša material za zgodovinsko resnico, brez da bi bila sama popolnoma zgodovinsko pravilna – temu nasprotujejo zmote našega spomina (Schacter 1996; Loftus, Ketcham 1994) in motivacije našega pripovedovanja, tako da imamo v bistvu opravka s »*pripovednimi resnicami*« (Petzold 1991o) in tako z »**narativno identiteto**« - rezultat raznolikih pripovedi, ki jih je pripovedovalo več pripovedovalcev iz »tovora« in iz subjektovega notranjega sveta, več plati osebnosti, iz oseb, ki jih je ponotranjila (Petzold 2003g). Identiteta kot pripovedna, *narativna identiteta* ne more temeljiti na eni sami pripovedi, temveč v med seboj prepletajočih in včasih razpletajočih se »pripovednih sklopov« (Petzold 2001b/2002, 184/368; 2003g); lastnih kot tudi drugih, ki so del mojega tovara. V tem se integrativna narativno teoretična zasnova razlikuje od *Keuppove* (1999).

Te pripovedi, ki oblikujejo identiteto in vplivajo nanjo, se odvijajo na petih identitetnih področjih, ki jih metaforično imenujemo »stebri«, ki podpirajo identiteto. Na vsakem področju, v vsakem stebru potekajo identitetni procesi tujega označevanja, ocenjevanja, samooznačevanja in internalizacije. V nadaljevanju so na kratko predstavljeni.

5.3 Stebri identitete – metaidentiteta

Po razumevanju integrativne terapije je identiteta prisotna na različnih področjih, tako kot jih prikazuje model »petih stebrov identitete«:

1. Telesnost: ta pojem vključuje zdravje, dobro počutje in zmogljivost
2. Socialna mreža: na primer družina, prijatelji, kolegi itd.
3. Delo, storilnost, prosti čas
4. Materialna varnost (ekološka in ekonomska)
5. Vrednote

Če jaz (procesi jaza) reflektira samega sebe v kontekstu in kontinuumu, upošteva različna identitetna področja in pri tem poseže v kontekst, preteklost in prihodnost, izoblikuje kompleksno znanje o sebi, o lastni identiteti v kontekstu in kontinuumu. Če se ta v nadaljevanju v »hermenevtiki subjekta« (Foucault 1985b), ki upošteva tudi zgodovinsko in kulturno situacijo ter njeno pogojenost (Foucault 1996), reflektira na

processe subjektive konstitucije (*Foucault* 1984b, 1998), pridobimo znanje o lastni identiteti, ki preseže individualizirano zoženje vidnega polja in omogoči nastanek **metaidentitete**: »Sem otrok svojega časa, svoje kulture in njenih tradicij, ki jih dojemam v zgodovinski luči in skozi raznolikost človeških tradicij. Moja osebna biografija je zapisana v zgodovini –nemški, francoski in evropski (primerjaj *Petzold* 2003m), ki jo zaznamujejo. Pred mano je moja prihodnost, moja identiteta ima prihodnost, in le-to oblikujem oz. sooblikujem jaz v njenih individualnih in kolektivnih dimenzijah. Metaidentiteta opravlja »identitetno delo« (*Petzold* 1991o) z močno eksentričnostjo in vsekakor vedno znova kot »bricolage« (*Levi-Strauss* 1972), temu procesu »sophisticiranega eksperimentiranja« (*Petzold* 2003e), raste znotraj metaidentitete; identiteta in »identitetno delo« postaneta lastni vrednoti.

5.4 Povzetek

Osebnostna in identitetna teorija integrativne terapije pomeni združevanje konceptov identitetne teorije iz tradicije razvojne psihologije, identitetnih teorij iz tradicije simboličnega interakcionizma, socialnopsiholoških identitetnih teorij in postmodernih identitetnih konceptov v samostojno idejno zasnovo.

Petzold (2001p) ugotavlja: »V integrativni osebnostni teoriji moramo postaviti identitetni koncept v skupni okvir predstave o osebnosti in ga tako povezati z razmišljanjem o konstruktih kot so »jaz« in »sebstvo« ter s predstavami o »socializaciji skozi vse življenje« in procesi »samokonstitucije«. Nenazadnje pa moramo na raznolikih nivojih vedno znova upoštevati tudi procese družbenih sprememb, saj le-ti zaznamujejo, celo trajno oblikujejo koncept identitete, tako da ga je potrebno vedno znova upoštevati z vidika diskurzne analize, dekonstruktivizma in metahermenевtike in zato ima eminentno politično dimenzijo. Identitete kot koncepta, ki usmerja delovanje in kot koncepta moderne psihoterapije ter supervizije, ni več mogoče rekonstruirati samo s pomočjo razvojne psihologije – z osredotočanjem na zgodnje otroštvo.«

Tematiko identitete je potrebno povezati s socialno filozofijo, sociologijo in socialno psihologijo, vedno z ozirom na »lifespan developmental perspective« s telesnimi in mrežnimi vidiki. Integrativna identitetna teorija se je razvila iz konteksta konkretne psihoterapevtske in supervizijske prakse in jo zato zlahka priključimo tem prakseologijam ter ji zlahka pripišemo *konceptno* lastnost, kar se potrdi s pomočjo evaluativnih raziskav izoblikovanega in strankine notranjosti, tako na področju psihoterapije (*Petzold, Hass et al.* 1995, 2000) kot tudi na področju supervizije, na vseh nivojih supervizijskega sistema (*Oeltze, Ebert, Petzold* 2002). Pospeševanje identitetnih procesov je v teh zasnovah osrednje zastavljen cilj in v tem oziru sta identitetna teorija in interventivna praksa organsko povezani.

6. Na telesu temelječ identitetni model Roberta Gugutzerja

6.1 Uvod

Robert Gugutzer se je ukvarjal s teorijami telesa avtorjev *Helmutha Plessnerja*, *Mauricea Merleauja-Pontyja*, *Hermanna Schmitza* in *Pierra Bourdieuja* ter tako odkril različne vidike, ki bi utegnili biti pomembni za identiteto individuuma (primerjaj *Gugutzer* 2002). Ta identitetni model vidi v treh fazah: antropološkem izhodišču, fenomenološki konkretizaciji in postavljanju sociološkega okvira. V središču pozornosti je telo.

6.2 Na telesu temelječ identitetni model

V svojem »načrtu« pride na osnovi zgoraj navedenih teoretičnih zasnov v fenomenološko-sociološki raziskavi (fenomenološko: *Merleau-Ponty, Schmitz*; sociološko: *Mead, Schütz, Goffman* in drugi) do »osebne identitete«, do družbene umestitve koncepta »identitete v refleksivni telesnosti« (prav tam, str. 295).

Upravičeno trdi, da moramo – čeprav bi lahko alternativno k telesni fenomenologiji vključili psihoanalizo – »telesno fenomenologijo s svojimi možnostmi in telesnostjo družbenega delovanja obravnavati ločeno, saj se zdi, da je močnejša od psihoanalize (prav tam, 283). Ugotavlja:

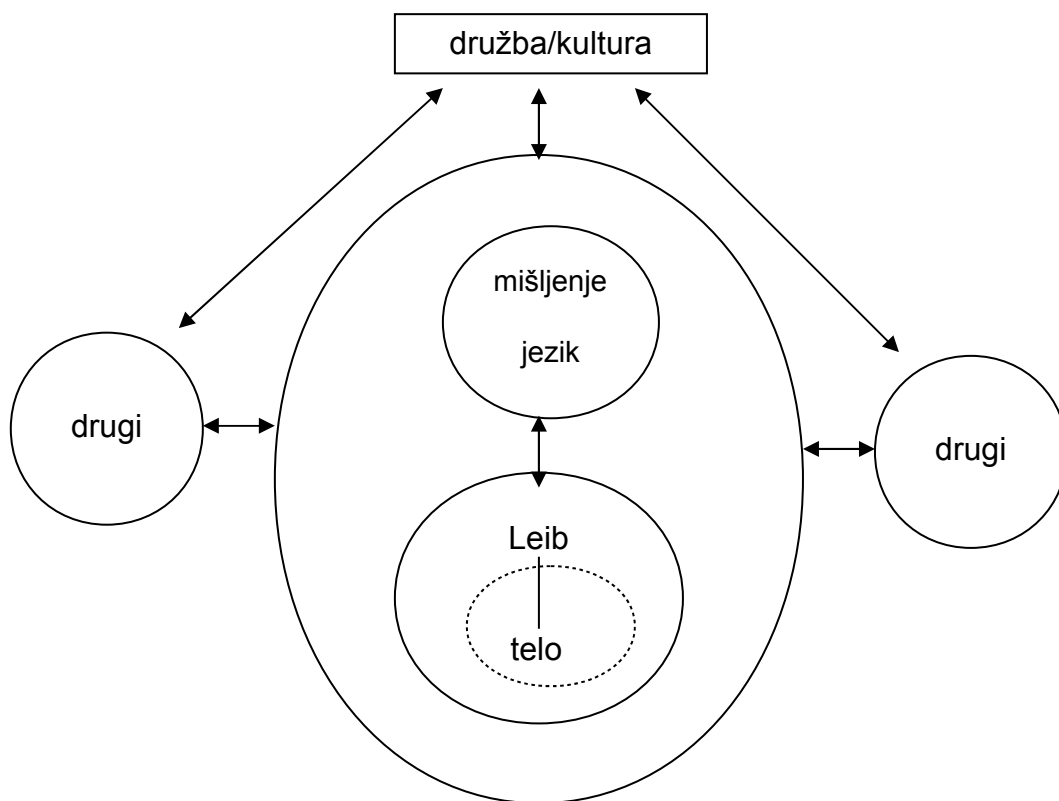
1. Družbeno delovanje je telesno delovanje.
2. Intersubjektivnost je intertelesnost.
3. Telo je sredstvo pri konstituiranju družbenega reda.

Naslednja slika predstavlja pojmovno mrežo, ki jo sestavljajo štirje vidiki: telo, mišljenje/jezik, drugi in družba/kultura. V središču te mreže je telo. Iz teh povezav se izoblikuje deset dimenzij.

1. Telo---telo
2. Telo---mišljenje/jezik
3. Telo---drugi
4. Telo---družba/kultura
5. Telo---mišljenje/jezik
6. Telo---drugi
7. Telo---družba/kultura
8. Mišljenje/jezik---drugi
9. Mišljenje/jezik---družba/kultura
10. Drugi---družba/kultura

Gugutzer (2002, 127) trdi: »Človek je svoje telo. To je antropološko izhodišče identitete.« Meni, da sta v sociologiji v središču pozornosti točki 8 in 9; mišljenje/jezik---drugi in mišljenje/jezik---družba/kultura. Če sledimo tej teoretični zasnovi, se identiteta individua oblikuje iz njegove vpletenosti v simbolične, predvsem jezikovno posredovane interakcije, to je v ukvarjanju s »pomembnim drugim« in »generaliziranim drugim«. Individuum je tukaj obravnavan predvsem kot umsko, misleče bitje. V nadaljevanju navaja, da je telo, če ga zastavimo kot eksplicitno temo, predvsem sredstvo za pripisovanje osebne in/ali družbene identitete (6), ki pa ne more uiti družbeno-kulturnemu okviru (7, str. 135).

Telesni vidik manjka pri veliko identitetnih teorijah, če izvzamemo zasnovo »integrativne terapije« (*Petzold* 1974j, 2001p), ki je razvila diferencirano nevroznanstveno zasnovu na temo telesa (*Petzold* 2002j).

Po *Gugutzerju* (2002, 127): Skica na telesu temelječega modela identitete

Gugutzerjeva idejna zasnova je za supervizijo zanimiva predvsem na kliničnem področju, ker je izključitev telesnosti iz psihoterapije in socioterapije na splošno velik problem, saj je skozi telesno odtujene, psihosomatske reakcije ali neverbalne komunikacije, v veliki meri nikalna supervizijska praksa še bolj poudarjena. Svoj koncept je podprl s kvalitativno raziskavo pri redovnikih in baletkah ter njihovih »predstavah o telesu« - odtosne mentalne reprezentacije, ki nastanejo v odnosu z drugimi. *Gugutzerjevo* navdihujoče delo je z ozirom na teorijo, ki govori o odnosu do telesa prav gotovo tako po mnenju socialnopsiholoških vidikov (*Baumeister* 1995) kot tudi po mnenju teorije telesa, potrebno diskusije (*Crossley* 1994, 1996; *Tamboer* 1985, 1991), toda *Gugutzer* poudarja pomembne elemente, ki so relevantni za terapijo in supervizijo ter se v veliko primerih približa *Petzoldovim* argumentacijam.

7. Identitetne teorije in supervizija

Identitetne teorije nudijo, kot smo že pokazali, veliko možnosti in idejnih zasnov, ki se lahko uporabijo na področju supervizije. Na tem mestu se bomo zato ob *Haußerju* in *Keuppu* še enkrat sklicevali na vidike, ki so pomembni za supervizijo, saj gre

tukaj za teorije, ki niso tako kot supervizija in terapija izhajale iz prakseoloških kontekstov in jih moramo zato za takšno povezovanje še ustrezno »prevest«.

Gugutzer nima interventivne reference, s kvalitativnim, empiričnim raziskovanjem (odprt intervju) »predstav o telesu«, ki jih imajo določene populacije, pa ponuja način, kako le-te doumeti. Integrativna argumentacija pravi: *Gugutzer* poskuša zaobseči »subjektivne mentalne reprezentacije« (*Petzold* 2003b) posameznikov oz. skupin, ki si delijo določen »družbeni svet« kot »kolektivne mentalne reprezentacije« (*Moscovici*) in to je še posebej zanimivo za delo s pacienti, strankami in stigmatiziranimi ljudmi. Znotraj integrativne idejne zasnove se ta eksploracija v »družbenih mrežah« (*Hass, Petzold* 1999) – to je numerično število članov nekega »konvoja« - z njihovimi »družbenimi svetovi«, t.j. različnimi pogledi na svet in razumevanji vrednot v takšnih skupinah (*Petzold, Petzold* 1991) poleg *narativnih metod* (*Petzold, Petzold* 1991) loteva tudi oblikovanja »predstav o telesu«: s pomočjo risanja (*Orth, Petzold* 1991; *Petzold, Orth* 1990a, 1991) ali s pomočjo glinene plastike (*Petzold, Kirchmann* 1990) ali postavitve utelešenj (*Petzold, Orth* 1988) in sicer v diagnostičnem in terapevtskem pogledu (*Petzold, Orth* 1994) s vključitvijo projektivnih in semiprojektivnih dimenzij (*Müller, Petzold* 1998), da bi zaobsegla in doumela identitetne dimenzije telesa – seveda pa ne samo te. Te idejne zasnove so izšle neposredno iz praktičnih terapevtskih in supervizijskih kontekstov, kot tudi *Petzoldova* (1981g, 2001p) »integrativna identitetna teorija«, ki se orientira po življenjskem časovnem razponu in ki jo zaradi tega lahko zlahka navežemo na kontekst supervizije, o čemer priča tudi literatura (*Petzold* 1998a). *Keuppove, Haußerjeve* in *Gugutzerjeve* teorije, ki imajo veliko skupnih točk z integrativno idejno zasnovo, se morajo za supervizijsko prakso v prihodnosti (poleg že opravljenega dela pričujočega avtorja), ovrednotiti in se znotraj nje uresničiti. Pred nami je pomembno prakseološko delo. Za vzpodbudo je navedenih še nekaj vidikov.

K identitetni teoriji Karla Haußerja

Vidik: Zadovoljstvo v poklicu

Poklic je danes zelo bistven element identitete. Identifikacija z lastnim poklicem, s svojim delom predpostavlja, da se nam ta poklic zdi privlačen (tudi poklic ali poklicno funkcijo supervizorja/supervizorke). Na podlagi konceptov *Haußerjevega* identitetnega procesa lahko opazimo medsebojni vpliv delovnih izkušenj in identitete. Vsakdanje delovne in poklicne izkušnje vplivajo na identiteto osebe, ponavadi kot akomodacija (*Haußer* 1995, 167). Oseba lahko, če ni zadovoljna s svojim delom, asimilira svoje delovne izkušnje z obstoječo identiteto, vse do ofenzivnih posledic delovanja kot so menjava podjetja, prešolanje, prenehanje dela, pojav bolezni ali izgorelost »burn out« (*Petzold* 1993g). Za supervizorja je pomembno, da na ozadju tega modela pravočasno prepozna »simptome«, z namenom analizirati in podpreti notranje delovne motivacije supervizantov. Cilj je izboljšati poklicno prizadevanje, kar lahko pozitivno vpliva na poklicno uspešnost in priznanje. To pa spet krepi identiteto. Supervizija lahko vzpodbudi supervizanta k nadaljnjemu poklicnemu izobraževanju ali spremembi delovnih nalog znotraj poklica. Rezultat tega bi lahko bilo večje zadovoljstvo v poklicu.

Vidik: Kontrolno prepričanje

Haußer (1995, 42) opisuje s sklicevanjem na psihologijo kontrolnih mnenj (*Flammer* 1990) dve vrsti kontrolnega prepričanja. O *eksternem* kontrolnem prepričanju govorimo, kadar nekdo posplošuje dogodke v svojem okolju, jih ima za nerazložljive, nepredvidljive in takšne, na katere ni mogoče vplivati. Interno kontrolno prepričanje

pa se kaže v tem, da nekdo posplošuje dogodke, jih označuje kot razložljive, predvidljive in takšne, ki so podvržene vplivom. *Haußer* vidi individualno izraženo kontrolno prepričanje kot naučeno lastnost, ki jo je mogoče modificirati. Pomemben podatek za supervizijo je lahko, kakšna so supervizantova kontrolna prepričanja in kako vplivajo na njegovo delovno okolje (*Eichert, Petzold 2003c*). Ima situacijo pod kontrolo ali je preveč zunanjih impulzov, ki jih ne more kontrolirati? Za supervizanta lahko postane pomembno, da eksterna kontrolna prepričanja spremeni v interna, kar je po mnenju *Haußerja* v primeru ponovnega učenja mogoče.

K H. Keuppovi psihologiji identitete

Vidik: Delne identitete

Keupp opisuje poklicno identiteto s pomočjo petih načinov. Vsi ti standardi in vprašanja, ki se ob tem porajajo, so bistveni za poklicno identiteto, supervizija pa nudi odlično podlago za njihovo obravnavo:

- Kognitivni standardi: V čem vidimo svoje poklicne prednosti in slabosti?
- Socialni standardi: Kako naše poklicne sposobnosti in kompetence ocenjujejo drugi?
- Čustveni standardi: Kje se na podlagi razvite samozavesti počutimo varne in kje zaupamo v lasten poklic?
- Standardi, ki se omejujejo na telo: Kakšne so naše telesne sposobnosti za določeno poklicno delovanje?
- Standardi produktivnosti: Kaj je tisto, za kar mislimo, da lahko s svojo poklicno dejavnostjo ustvarimo ali spremenimo?

Vidik: Poklicna identiteta

V superviziji je pomembno, da ozavestimo osnovna prepričanja, ki jih zahteva poklic, principe in odločitve. Kot pravi *Keupp*, ti principi določajo stvari, ki jih spoštujemo in cenimo. Odločajo o dejanjih, na katera smo ponosni, ki nas prizadenejo ali osramotijo, ki jih želimo doseči in za katera se včasih maščujemo. Občutek identitete zajema tako ocenjevanje kvalitete in vrste odnosa do samega sebe (samozavest) kot tudi vrednotenje tega, kako se določena oseba spopada z zahtevami vsakdanjika (občutek koherence). V *Petzoldovi* teoriji (2001p), za katero se skriva njegova psihologija »samonanašujočih se čustev« (*Petzold 1995g*), sta pojma kognitivna ocenjevanja (*appraisal*) in čustvena vrednotenja (*valuation*) med seboj ločena.

Vidik: Sposobnost delovanja

»Občutek koherence« (*Antonovsky*) tvori pomemben vir za uspešno premagovanje, kar je v poklicnih kontekstih pogosto pomembno. To lahko sprožimo v superviziji, pri čemer občutek koherence ne predstavlja nekega specifičnega načina premagovanja. Njegov učinek se pokaže v mobilizaciji virov odpora in v fleksibilni izbiri strategij, ki se zdijo najboljše za premagovanje stresorja (primerjaj *Keupp 1999, 237*). Pri ukvarjanju z vprašanji, kdo smo/smo bili in kdo želimo biti ali želimo postati, subjekt ne izoblikuje samo vrednot, ciljev in predstav o samem sebi. Izoblikujejo se tudi predstave (samoteorije) o lastnem delovanju in prilagajanju, oblikovanju oz. obvladovanju lastnega poklicnega življenja. Pri tem se izoblikujeta občutek in vednost o subjektivni sposobnosti delovanja (primerjaj *Keupp 1999, 235*). To pa se po drugi strani zdi še en pomemben sestavni element poklicne identitete.

Vidik: Poklicna identiteta in priznanje

Občutek, da si priznan, je sestavljen iz treh med seboj tesno povezanih elementov, v katerih se zrcali klasična identitetna tema (med seboj prepletena notranji in zunanji odnos); (Keupp 1999, 256).

- pozornost drugih
- pozitivno vrednotenje drugih
- priznavanje samega sebe

Naloga supervizije je, da nauči senzibilnosti do drugih in dojemanja drugih (verbalno in neverbalno), z namenom, da bi bolje ocenili njihovo pozornost in vrednotenje. Tudi samoocenjevanje in samopriznavanje lahko podpiramo in razvijamo. Pri tem postane jasno, kako pomembno je, ne samo ohraniti priznanje, ampak ga tudi »porazdeliti«. Šele ko so podani vsi trije elementi, lahko doživeta samotematizacija pokaže svoj učinek. Če ena izmed teh treh komponent manjka, ostane priznanje nepopolno in ga subjekt doživlja kot dvomljivega (Keupp 1999, 256).

Vidik: Samouresničitev

V modernih identitetnih teorijah postane jasno, da družba, ki se spreminja, vedno znova zahteva tudi spremembe v osebi/individuumu, da se lahko izoblikuje identiteta, ki ustreza zahtevam realnosti. Kot je ugotovil Keupp, je mogoče opaziti veliko spremembo v primerjavi s prejšnjimi obdobji. Kjer je nekoč obstajal »normalni model«, danes ni več linearne poklicne kariere. Nenehno premišljujemo o samouresničevanju v prihodnosti. In tukaj se ponujajo priložnosti za pospeševanje procesov s supervizijo ali »coachingom«. Keupp pravi, da z delom ne izkusimo samo priznanja, ampak tudi samouresničitev. Supervizija bi lahko imela funkcijo »karierne spremljevalke« in hkrati bi lahko podpirala oblikovanje identitetnega občutka v okviru poklica ter osmišljujočo samouresničitev sposobnosti in virov za uspelo identiteto. »Materialnih virov«, kot jih je opisal Keupp, znotraj supervizije ni mogoče tako dobro obdelati kot »družbenih virov«, na primer sposobnosti »pogajanja« ali »ambigvitetne tolerance« (primerjaj Keupp 1999, 276). Poglobljeno ukvarjanje s teoretičnimi stališči o virih (Petzold 1997p) je tukaj neobhodno potrebno, kot tudi ukvarjanje z mrežno teorijo (Hass, Petzold 1999). Mreže igrajo v superviziji pomembno vlogo, saj zahteva uspela identiteta socialno integracijo in priznanje. »Za vstop v poklicno življenje niso pomembni samo formalni kvalifikacijski pogoji, temveč tudi osebnostno specifični pogoji kot so socialna kompetenca, motivacija, komunikacijske sposobnosti, zrele oblike moralne presoje« (Lappe in Keupp 1999, 279). Socialne kompetence in komunikacijskih sposobnosti se lahko naučimo samo v stiku z drugimi ljudmi. Za to potrebujejo ljudje delujoče socialne in poklicne mreže, ki jih je mogoče preveriti znotraj supervizije, da se lahko izoblikujejo možnosti za izgradnjo ali optimiranje mrež. Stremljenje k uspešni identiteti zahteva sedaj od subjekta zelo raznolike povezave in kombinacije različnih delnih razmerij. To je nujno potrebno tako v vsakdanjem kot v poklicnem življenju in pogoj za to sta sposobnost pogajanja ter dober čut za to, kar je možno (primerjaj Keupp 1999, 279). Tudi tukaj lahko supervizija nekaj prispeva. Te »nujno potrebne« sposobnosti lahko ozavešči, jih obdeli in uporabi kot strategije delovanja. Bistveno pri tem je podpiranje razvoja *ambigvitetne tolerance* (Goffman). Ta se nanaša na sposobnost subjekta, da se spušča v odnose z ljudmi in v situacije, jih dalje raziskuje, namesto, da bi mu vzele pogum, zmedenost in neodločnost ali da bi vrednotil po principu vse ali nič ter se nato odločil (Keupp 1999, 280). Supervizija lahko pomaga odkriti zmedenost in neodločnost v poklicni situaciji, ju zdržati, konstruktivno spremeniti ali jo v smislu pozitivne vznemirjenosti posnemati.

Za zaključek:

Upamo, da so pričujoče izpeljave lahko pokazale, kako pomembne so identitetne teorije za supervizijsko prakseologijo in prakso. Pogosto pomanjkanje vidikov identitetne teorije v večini idejnih zasnov supervizije, nujno usmerja k bogatemu fundusu teh socialnopsiholoških modelov, ki nudijo povezavo s teorijami jaza (*Baumeister 1995, Schlenker 1980*), s vprašanji samozavesti (*Baumeister 1993*), samouveljavljanja (*Steele 1988*), socialnega vedenja (*Triandis 1989*), nadalje nudijo tudi križne povezave s teorijami profesionalnosti, s teorijami o vlogah (*Heuring, Petzold 2003*) in s koncepti pripisovanja (*Gilbert 1995*). Če bo supervizija v nemškem prostoru še naprej prezirala teoretično stanje, ji bodo pomembna spoznanja ostala tuja in govor o »supervizijski identiteti« bo ostal brez podlage.

Povzetek: Moderne identitetne teorije in njihov pomen za supervizijo

Pričujoč prispevek je v hudem pomanjkanju identitetne teorije znotraj oblikovanja supervizijske teorije in prakse na nemško govorečem območju videl priložnost, da pokaže pomen »identitetnega koncepta« za supervizijo – pri tem pa moramo izvzeti »integrativno supervizijo« zaradi njene jasne identitetno teoretske idejne zasnove. Predstavljene so pomembne moderne, socialnopsihološke identitetne teorije, ki so pomembne za supervizijo, da bi vzpodbudile sprejemanje le-te in pripomogle k temu, da govor o »supervizijski identiteti« (DGSv) ne bi ostal le na nivoju praznih besed, temveč, da bi utemeljeno našel svojo pot v supervizijsko intervencijsko prakso.

Zusammenfassung: Moderne Identitätstheorie und ihre Bedeutung für die Supervision

Der vorliegende Beitrag nimmt das gravierende identitätstheoretische Defizit der deutschsprachigen supervisorischen Theorienbildung und Praxis zum Anlaß, die Bedeutung des "Identitätskonzeptes" für die Supervision aufzuzeigen - die "Integrative Supervision" muß hier allerdings wegen ihrer dezidiert identitätstheoretischen Ausrichtung ausgenommen werden.

Es werden wichtige moderne, sozialpsychologische Identitätstheorien dargestellt, die für die Supervision Relevanz haben, um Anregungen zu ihrer Rezeption geben und dazu beizutragen, daß die Rede von der "supervisorischen Identität" (DGSv) nicht bloß eine Leerformel bleibt, sondern in die supervisorische Interventionspraxis fundiert Eingang findet.

Schlüsselwörter: Identitätstheorie, Psychosoziale Supervision, Professionalisierung, Identitätsprozess

Summary: Modern identity theory and its importance for supervision

This paper was written because of the grave deficits in identity theory visible in the German speaking supervisory theory forming and practice - "integrative supervision" however has here to be excluded because of its identity focussed approach. The text intends to show the importance of the identity concept for supervision. Therefore important identity theories, relevant to supervision, are briefly delineated to stimulate their assimilation and contribute to a development in which the claim for "supervisory identity" (DGSv) does'nt stay just lip service without solid ground but is integrating the identity concept into a well grounded practice of supervisory intervention.

Key words: Identity theory, psychosocial supervision, professionalisation, identity processes

Naslov avtorjev:

Europäische Akademie für psychosoziale Gesundheit
Achenbachstr. 40
40237 Düsseldorf

8. Literatura

- Antonovsky, A.* (1979): Health, stress and coping, London, San Francisco: Jossey Bass.
- Antonovsky, A.* (1987): Unraveling the mystery of health, London, San Francisco: Jossey Bass.
- Baldwin, J.M.* (1906): Social and ethical interpretations in mental development, New York: Macmillan.
- Baumeister, R.F.* (1986a): Identity: Cultural change and the struggle for self. New York: Oxford University Press.
- Baumeister, R.F.* (1987): How the self became a problem: A psychological review of historical research. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52, 163-176.
- Baumeister, R.F.* (1991b): Meanings of life. New York: Guilford Press.
- Baumeister R.F.* (1991c): On the stability of variability: Retest reliability of metatraits. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 17, 633-639.
- Baumeister, R.F.* (ed.) (1993): Self-esteem: The puzzle of low self-regard. New York: Plenum.
- Baumeister, R. F.* (1995): Self and Identity: An Introduction. In: *Tesser* (1995) 51-98.
- Belardi, N.*(1991): Die Stigmatisierung der Institution – Stigmatisierung durch die Institution, *Gestalt und Integration* 1, 72-77.
- Bell, D.*(1979): Die nachindustrielle Gesellschaft. Hamburg: Rowohlt Reinbek.
- Bilden, H.* (1997): Das Individuum – ein dynamisches System vielfältiger Teil-Selbste. Zur Pluralität in Individuum und Gesellschaft. In: *Keupp, Höfer* (1997) 227-250.
- Bohleber, W.* (1997): Zur Bedeutung der neueren Säuglingsforschung für die psychoanalytische Theorie der Identität, in: *Keupp, Höfer* (1997) 93-119.
- Bohleber, W.* (1999): Psychoanalyse, Adoleszenz und das Problem der Identität. *Psyche* 6, 507-528.
- Brusten, M., Hohmeier, J.* (1975): Stigmatisierung, 2 Bde., Neuwied, Darmstadt: Luchterhand.
- Buer, F.* (1991): Morenos therapeutische Philosophie. Opladen: Leske + Budrich.
- Buer, F.* (1999): Lehrbuch der Supervision. Münster: Votum-Verlag.
- Carver, C.S., Scheier, M.F.* (1981): Attention and self-regulation: A control theory approach to human behavior. New York: Springer-Verlag.
- Cooley, C.H.* (1902): Human nature and the social order, New York: Charles Scribner's Sons.
- Craib, I.* (1999): Experiencing Identity. London: Sage.
- Crossley, N.* (1994): The politics of subjectivity. Between Foucault and Merleau-Ponty. Aldershot: Avebury.

- Crossley, N. (1995): Body technicity, agency and intercorporality; On Goffman's „relation in public“. *Sociology* 1, 133-149.
- Crossley, N. (1994): Intersubjectivity. The fabric of social becoming. London: Sage.
- Diewald, M. (1991): Soziale Beziehungen: Verlust oder Liberalisierung? Soziale Unterstützung in informellen Netzwerken. Berlin edition sigma.
- Eichert, H.-Ch., Petzold, H.G. (2003c): Kausalattribution und Kontrollüberzeugung und deren Bedeutung für die Supervision. - Bei www.fpi-publikationen.de/supervision - *SUPERVISION: Theorie – Praxis – Forschung*. Eine interdisziplinäre Internet-Zeitschrift - 13/2003
- Erikson, E. H. ((1973): Identität und Lebenszyklus. Frankfurt: Suhrkamp.
- Erikson, E. H. (1981): Jugend in der Krise. Die Psychodynamik im sozialen Wandel. Stuttgart: Klett-Cotta.
- Fend, H.(1991): Identitätsentwicklung in der Adoleszenz. Entwicklungspsychologie der Adoleszenz in der Moderne, Bd. 2. Bern.
- Filipp, S.H. (1979): Selbstkonzeptforschung, Stuttgart: Klett.
- Flammer, A., Erfahrung der eigenen Wirksamkeit. Einführung in die Psychologie der Kontrollmeinung. Bern: Huber 1990.
- Foucault, M. (1984b): Deux essais sur le sujet et le pouvoir. In: *Dreyfus, H., Rabinow: Michel Foucault: Un Parcours philosophique*. Paris: Gallimard.
- Foucault, M. (1985a): Freiheit und Selbstsorge. Frankfurt: Suhrkamp.
- Foucault, M. (1985b): Hermeneutik des Subjekts. In: *Foucault, M. (1985a)* 32-60.
- Foucault, M. (1986): Sexualität und Wahrheit, Bd. I, Frankfurt/M.: Suhrkamp.
- Foucault, M. (1996): Diskurs und Wahrheit: Die Berkely Vorlesungen. Berlin: Merve.
- Foucault, M. (1998): Foucault, ausgewählt und vorgestellt von Mazumdar, P. München: Diederichs
- Frey, H.-P. (1983): Stigma und Identität, Weinheim: Beltz.
- Frey, H. P. und Haußer, H. (1987): Entwicklungslinien sozialwissenschaftlicher Identitätsforschung. In dies (Hg), Identität. Entwicklungen psychologischer und soziologischer Forschung (3-26). Stuttgart:Enke.
- Giddens, A. (1995): Konsequenzen der Moderne. Frankfurt: Suhrkamp.
- Gilbert, D. (1995): Attribution and interpersonal perception, in: *Tesser (1995)* 99-148.
- Goffman, E. (1973): Asyl. Über die soziale Situation psychiatrischer Patienten und anderer Insassen. Frankfurt: Suhrkamp.
- Goffman, E. (1975): Stigma – Über Techniken der Bewältigung beschädigter Identität. Frankfurt: Suhrkamp.
- Greenwald, A.G. (1980): The totalitarian ego: Fabrication and revision of personal history. *American Psychologist*, 35, 603-618.
- Gugutzer, R. (2002): Leib, Körper und Identität. Wiesbaden: Westdeutscher Verlag.
- Hass, W., Petzold, H.G., (1999): Die Bedeutung der Forschung über soziale Netzwerke, Netzwerktherapie und soziale Unterstützung für die Psychotherapie - diagnostische und therapeutische Perspektiven. In: *Petzold, Märtens (1999a)* 193-272.
- Haußer, K. (1995): Identitätspsychologie. Berlin Heidelberg New York: Springer.
- Heller, A. (1989): The contingent person and the existential choice. *The Philosophical Forum*.
- Heuring, M., Petzold, H. G. (2004): Rollentheorie und Rollenkonfliktmodell und ihre Bedeutung für die Supervision. Bei www.FPI-Publikationen.de/materialien.htm - *SUPERVISION: Theorie – Praxis – Forschung*. Eine interdisziplinäre Internet-Zeitschrift - 1/2004.
- Higgins, E.T. (1987): Self-discrepancy: A theory relating self and affect. *Psychological Review*, 94, 319-340.

- Hohmeier, J., Pohl, H.-J. (1978): *Alter als Stigma*, Frankfurt, Suhrkamp.
- James, W. (1890): *The principles of psychology*, 2 Bde. New York: Holt, 1905.
- James, W. (1892): *Psychology: The briefer course*, New York: Harper & Row, 1961.
- Joas, H. (1973): *Die gegenwärtige Lage der soziologischen Rollentheorie*, Wiesbaden: Akademische Verlagsgesellschaft.
- Joas, H. (1978): George Herbert Mead, in: *Käsler, D., Die Klassiker soziologischen Denkens*, München: Beck, Bd. II, 7-39.
- Joas, H. (1980): *Soziales Handeln und menschliche Natur*, Frankfurt: Campus-Verlag.
- Joas, H. (1982): *Praktische Intersubjektivität. Die Entwicklung des Werkes von G.H. Mead*, Frankfurt: Suhrkamp.
- Joas, H. (1985): *Das Problem der Intersubjektivität. Neuere Beiträge zum Werk G.H. Meads*, Frankfurt: Suhrkamp.
- Kames, H. (1992): Ein Fragebogen zur Erfassung der fünf Säulen der Identität (FESI), *Integrative Therapie* 4, 363-386.
- Keupp, H. (1988): Auf dem Weg zur Patchwork-Identität? *Verhaltenstherapie und Psychosoziale Praxis*, 4.
- Keupp, H. (1999): Vortrag im Rahmen der Tagung „Die Grammatik urbanen Zusammenlebens“ am 9./10.09.1999 an der Universität Köln.
- Keupp, H. u. a. (1999): *Identitätskonstruktionen. Das Patchwork der Identitäten der Spätmoderne*. Hamburg: Reinbek.
- Lévi-Strauss, C. (1972): *Strukturelle Anthropologie*. Frankfurt: Suhrkamp.
- Loftus, E., Ketcham, K. (1994): *The myth of repressed memory*. Nijhoff, Dordrecht: St. Martin's Press.
- Lorenz, F. (2004): *Salutogenese*. München: Reinhard (im Druck).
- Luhmann, N. (1984): *Soziale Systeme. Grundriß einer allgemeinen Theorie*. Frankfurt: Suhrkamp.
- Märtens, M., Petzold; H. G. (2002): *Therapieschäden. Risiken und Nebenwirkungen von Psychotherapie*. Mainz: Grünewald.
- Mead, G.H. (1913): The social self, *Journal of Philosophy* 10, 374-380.
- Mead, G.H. (1924/1925): The genesis of the self and social control, *International Journal of Ethics* 35, 251-277.
- Mead, G.H. (1932): *The philosophy of the present*, Chicago: Univ. of Chicago Press.
- Mead G. H. (1934): *Mind, self and society*, Chicago: University of Chicago Press.
- Mead, G.H. (1980): *Gesammelte Aufsätze*, hrsg. v. Joas, H., Bd. I 1980, Bd. II 1983, Frankfurt: Suhrkamp.
- Mey, G. (1999): *Adoleszenz, Identität, Erzählungen*. Berlin.
- Moreno, J.L. (1934): *Who shall survive? A new approach to the problem of human interrelations*, Washington: Nervous and Mental Disease Publ. Co.; erw. Ausg., Beacon: Beacon House, 1953.
- Moreno, J.L. (1951): *Sociometry. Experimental method and the science of society*, Beacon House, Beacon 1951; dtsh. *Soziometrie als experimentelle Methode*, Paderborn: Junfermann.
- Müller, L., Petzold, H.G. (1998): Projektive und semiprojektive Verfahren für die Diagnostik von Störungen, Netzwerken und Komorbidität in der Integrativen Therapie von Kindern und Jugendlichen, *Integrative Therapie* 3-4, 396-438.
- Müller, L., Petzold, H.G. (1999): Identitätsstiftende Wirkungen von Volksmusik - Konzepte moderner Identitäts- und Lifestyle-Psychologie für die Musiktherapie am Beispiel des Schweizer Volksliedes. *Integrative Therapie* 25, 2-3, 187-250.

- Müller, L., Petzold, H.G. (2002a): Problematische und riskante Therapie (nicht nur) in der Arbeit mit älteren und alten Menschen in „Prekären Lebenslagen“ - „Client dignity?“, in: Märtens, Petzold (2002) 293-332.
- Oeltze, H.-J., Ebert, W., Petzold, H. G. (2002): Integrative Supervision in Ausbildung und Praxis – eine empirische Evaluationsstudie im Mehrebenenmodell. Düsseldorf/Hückeswagen, FPI-Publikationen. www.FPI-Publikationen.de/materialien.htm: *SUPERVISION: Theorie – Praxis – Forschung*. Eine interdisziplinäre Internet-Zeitschrift - 01/2002
- Orth, I. (2002): Weibliche Identität und Leiblichkeit. Prozesse „konvivialer“ Veränderung und Entwicklung. Überlegungen für die Praxis. *Integrative Therapie* 3-4.
- Orth, I., Petzold, H.G. (1991b): Integrative Leib- und Bewegungstherapie mit erwachsenen Patienten, Fritz Perls Institut, Düsseldorf; als: Zur Theorie und Praxis Integrativer Leib- und Bewegungstherapie, *Energie & Charakter* 1. Teil, 4, 136-158, 2. Teil, 5 (1992) 100-115; repr. *Petzold* Bd. II, 3 (1993a) S. 1151-1199; 2. Aufl. (2003a) S. 851 – 884.
- Petzold, H.G. (1974j): (Hrsg.) Psychotherapie und Körperdynamik, Junfermann, Paderborn, 3. Aufl. 1979.
- Petzold, H.G. (1978c): Das Ko-responzenzmodell in der Integrativen Agogik. *Integrative Therapie* 1, 21-58; revid. und erw (1991a)19- 90.
- Petzold, H.G. (1981g):. Sich selbst im Lebensganzen verstehen lernen. In: *Pro Senectute*, H.D. Schneider, (Hrsg.), Vorbereitung auf das Alter, Paderborn: Schöningh, S. 89-112.
- Petzold, H.G. (1988n): Integrative Bewegungs- und Leibtherapie. Ausgewählte Werke Bd. I, 1 und I, 2 Paderborn: Junfermann, 3. revid. und überarbeitete Auflage 1996a.
- Petzold, H.G. (1991o): Zeit, Zeitqualitäten, Identitätsarbeit und biographische Narration - Chronosophische Überlegungen. In *Petzold* (1991a), S. 333-395; (2003a) S. 299 - 340.
- Petzold, H. G. (1991a): Integrative Therapie Modelle, Theorien und Methoden für eine schulenübergreifende Psychotherapie Band II/1; (1992a) Bd. II/2. Klinische Theorie. Paderborn: Junfermann. Überarb. erw. 2.Aufl. 2003a.
- Petzold, H.G. (1993c): Frühe Schäden, späte Folgen. Psychotherapie und Babyforschung, Bd. I, Junfermann, Paderborn.
- Petzold, H.G. (1993g): Die Krisen der Helfer, in: *Schnyder, U., Sauvant, Ch.*, Krisenintervention in der Psychiatrie, Bern: Huber, S. 157-196.
- Petzold, H.G. (1995g): Die Wiederentdeckung des Gefühls. Emotionen in der Psychotherapie und der menschlichen Entwicklung. Paderborn: Junfermann.
- Petzold, H. G. (1996b): Integrative Bewegungs- und Leibtherapie. Ein ganzheitlicher Weg leibbezogener Psychotherapie. Band I/1 und Band I/2. Paderborn: Junfermann.
- Petzold, H.G., (1997p): Das Ressourcenkonzept in der sozialinterventiven Praxeologie und Systemberatung, *Integrative Therapie* 4 (1997) 435-471 und in: *Petzold* (1998a) 353-394.
- Petzold, H. G. (1998a): Integrative Supervision, Metaconsulting & Organisationsentwicklung, Paderborn Junfermann.
- Petzold, H.G. (2000h): Wissenschaftsbegriff, Erkenntnistheorie und Theorienbildung der „Integrativen Therapie“ und ihrer biopsychosozialen Praxis für „komplexe Lebenslagen“ (Chartacolloquium III). Düsseldorf/Hückeswagen: Europäische Akademie für Psychosoziale Gesundheit. In: Düsseldorf/Hückeswagen. Bei

- www.FPI-Publikationen.de/materialien.htm - POLYLOGE: Materialien aus der Europäischen Akademie für Psychosoziale Gesundheit - 01/2002.*
- Petzold, H.G. (2001b): „Lebensgeschichten verstehen, Selbstverstehen, Andere verstehen lernen“ – Polyloge collagierender Hermeneutik und narrative „Biographiearbeit“ bei Traumabelastungen und Behinderungen. Düsseldorf/Hückeswagen. Düsseldorf/Hückeswagen. Bei www.FPI-Publikationen.de/materialien.htm - POLYLOGE: Materialien aus der Europäischen Akademie für Psychosoziale Gesundheit - 04/2001 auch in: *Integrative Therapie* 4/2002, 332-416.*
- Petzold, H.G. (2001m): Trauma und „Überwindung“ – Menschenrechte, Integrative Traumatherapie und „philosophische Therapeutik“, *Integrative Therapie*, 4, 344-412*
- Petzold, H. G. (2001p): „Transversale Identität und Identitätsarbeit“. Die Integrative Identitätstheorie als Grundlage für eine entwicklungspsychologisch und sozialisationstheoretisch begründete Persönlichkeitstheorie und Psychotherapie. Düsseldorf/Hückeswagen bei www.fpi-publikationen.de/materialien.htm POLYLOGE: Materialien aus der Europäischen Akademie für psychosoziale Gesundheit – 10/2001.*
- Petzold. H.G. (2002c): POLYLOGE: die Dialogzentrierung in der Psychotherapie überschreiten. Perspektiven „Integrativer Therapie“ und „klinischer Philosophie“. Düsseldorf/Hückeswagen. Bei www.FPI-Publikationen.de/materialien.htm - POLYLOGE: Materialien aus der Europäischen Akademie für psychosoziale Gesundheit - 04/2002.*
- Petzold, H.G. (2002j): Das Leibsobjekt als „informierter Leib“ – embodied and embedded. Leibgedächtnis und performative Synchronisationen. Düsseldorf/Hückeswagen. Bei www.FPI-Publikationen.de/materialien.htm - POLYLOGE: Materialien aus der Europäischen Akademie für Psychosoziale Gesundheit 07/2002. Auch in: 2003a.*
- Petzold, H. (2003a): Integrative Therapie. 3 Bde. Paderborn: Junfermann, überarb. und ergänzte Neuauflage von 1991a/1992a/1993a.*
- Petzold, H.G. (2003b): Integrative Beratung, differentielle Konflikttheorie und „komplexe soziale Repräsentationen“. Düsseldorf/Hückeswagen. Bei www.FPI-Publikationen.de/materialien.htm - SUPERVISION: Theorie - Praxis – Forschung. Eine interdisziplinäre Internet-Zeitschrift 01/2003*
- Petzold (2003e): Menschenbilder und Praxeologie. 30 Jahre Theorie- und Praxisentwicklung am „Fritz Perls Institut für Integrative Therapie, Gestalttherapie und Kreativitätsförderung“ (1972-2002) Teil I, *Gestalt* 46 (Schweiz) 3-50.*
- Petzold, H.G. (2003f): Interdisziplinär beraten – sich ergänzen: Überlegungen zu „Beratung“ als Disziplin und Praxeologie in der modernen Wissensgesellschaft. Düsseldorf/Hückeswagen. Bei www.FPI-Publikationen.de/materialien.htm - SUPERVISION: Theorie – Praxis – Forschung. Eine interdisziplinäre Internet-Zeitschrift 02/2003*
- Petzold, H. G. (2003g): Lebensgeschichten erzählen. Biographiearbeit, narrative Therapie, Identität. Paderborn: Junfermann.*
- Petzold, H. G. (2003m): "Polyloge" in Europa - auf dem Wege zu einer „transversalen europäischen Kultur“.Die „Europäische Akademie für psychosoziale Gesundheit und Kreativitätsförderung“- ein Ort der Gespräche und der Konvivialität zwischen Europäern - Düsseldorf/Hückeswagen. Bei www.FPI-Publikationen.de/materialien.htm - POLYLOGE: Materialien aus der Europäischen Akademie für psychosoziale Gesundheit - 12/2003.*
- Petzold, H.G. (2004d): Paul Ricœur - ein Referenztheoretiker der Integrativen Therapie. Bei: www.FPI-Publikationen.de/materialien.htm - POLYLOGE:*

- Materialien aus der Europäischen Akademie für psychosoziale Gesundheit - 1/2004 und bei Stumm, G. et al. (2004): Personenlexikon der Psychotherapie. Wien: Springer.
- Petzold, H.G., Bubolz, E. (1976a): Bildungsarbeit mit alten Menschen. Stuttgart: Klett.
- Petzold, H.G., Ebert, W. & Sieper, J. (1999/2001): Kritische Diskurse und supervisorische Kultur. Supervision: Konzeptionen, Begriffe, Qualität. Probleme in der supervisorischen „Feldentwicklung“ - transdisziplinäre, parrhesiastische und integrative Perspektiven. Düsseldorf/Hückeswagen: FPI/EAG. Erw. und überarbeitet 2001, in: Düsseldorf/Hückeswagen. Bei www.FPI-Publikationen.de/materialien.htm - SUPERVISION: Theorie – Praxis – Forschung. Eine interdisziplinäre Internet-Zeitschrift - 01/2001
- Petzold, H.G., Hass, W., Jakob, S., Märten, M., Merten, P. (1995): Evaluation in der Psychotherapieausbildung: Ein Beitrag zur Qualitätssicherung in der Integrativen Therapie. In: Petzold, Orth, Sieper (1995a) 180-223.
- Petzold, H.G., Hass, W., Märten, M., Steffan, A.. (2000): Wirksamkeit Integrativer Therapie in der Praxis - Ergebnisse einer Evaluationsstudie im ambulanten Setting. *Integrative Therapie* 2/3, 277-355.
- Petzold, H.G., Kirchmann, E., 1990. Selbstdarstellungen mit Ton in der Integrativen Kindertherapie, in: Petzold, Orth (1990a) II, 933-974.
- Petzold, H.G., Mathias, U. (1983): Rollenentwicklung und Identität. Paderborn: Junfermann.
- Petzold, H.G., Märten, M. (Hrsg.) (1999a): Wege zu effektiven Psychotherapien. Psychotherapieforschung und Praxis. Band 1: Modelle, Konzepte, Settings. Opladen: Leske + Budrich.
- Petzold, H.G., Orth, I. (1988a): Methodische Aspekte der Integrativen Bewegungstherapie im Bereich der Supervision, *Motorik, Zeitschr. f. Motopäd. u. Motother.* 2 44-56; revid. in Petzold (1988n/1996a [S.563-581]).
- Petzold, H.G., Orth, I. (1990a): Die neuen Kreativitätstherapien. Handbuch der Kunsttherapie, 2 Bde., Paderborn: Junfermann.
- Petzold, H.G., Orth, I. (1991a): Körperbilder in der Integrativen Therapie - Darstellungen des phantasmatischen Leibes durch "Body Charts" als Technik projektiver Diagnostik und kreativer Therapeutik, *Integrative Therapie* 1, 117-146; repr. Petzold Bd. II, 3 (1993a) S. 1201-1230; 2. Aufl. (2003a) S. 885 – 904.
- Petzold, H.G., Orth, I. (1994a): Kreative Persönlichkeitsdiagnostik durch "mediengestützte Techniken" in der Integrativen Therapie und Beratung. *Integrative Therapie* 4 (1994) 340-391.
- Petzold, H.G., Orth, I. (1993a): Therapietagebücher, Lebenspanorama, Gesundheits-/Krankheitspanorama als Instrumente der Symbolisierung, karrierebezogenen Patientenarbeit und Lehranalyse in der Integrativen Therapie, *Integrative Therapie* 1/2 (1993) 95-153.
- Petzold, H.G., Orth, I., Schuch, W., Steffen, A. (2000): Integrative Therapie als angewandte Anthropologie-Theorienbildung und Praxisstrategien in der Konnektivierung von Menschenbild, Behandlungsheuristiken und therapeutischer Beziehung (Chartacolloquium II), EAG/FPI Düsseldorf.
- Petzold, H.G., Orth, I., Sieper, J.(Hrsg.). (1995a): Qualitätssicherung und Didaktik in der therapeutischen Aus- und Weiterbildung. Sonderausgabe *Gestalt und Integration*. Düsseldorf: FPI-Publikationen.
- Petzold, H.G., Petzold, Ch. (1991b): Soziale Gruppe, "social worlds" und "narrative Kultur" als bestimmende Faktoren der Lebenswelt alter Menschen und gerontotherapeutischer Arbeit, in: Petzold, Petzold (1991a) 192-217; repr. Petzold Bd. II, 2 (1992a) S. 871-986; 2. Aufl. (2003a) S. 663 - 680.
- Petzold, H.G., Ramin, G. (1987): Schulen der Kindertherapie, Paderborn: Junfermann.

- Petzold, H.G., Schigl, B., Fischer, M. Höfner, C.* (2003): *Supervision auf dem Prüfstand. Wirksamkeit, Forschung, Anwendungsfelder, Innovation..* Leske + Budrich, Opladen.
- Rahm, D., Otte, H., Bosse, S., Ruhe-Hollenbach, H.* (1995): *Einführung in die Integrative Therapie.* Paderborn: Junfermann.
- Ricœur, P.* (1983): *Temps et récit.* Vol. I; (1984) Vol. II: *La configuration dans le récit de fiction*; (1985) Vol. III: *Le temps raconté.* Paris, Gallimard [dt.: (1988) *Zeit und Erzählung.* Band I: *Zeit und historische Erzählung*; (1989): *Zeit und Erzählung.* Band II: *Zeit und literarische Erzählung*; (1991): *Zeit und Erzählung.* Band III: *Die erzählte Zeit.* München-Freiburg: Wilhelm Fink].
- Ricœur, P.* (1990): *Soi-même comme un autre.* Paris: Seuil [dt.: (1996) *Das Selbst als ein Anderer.* München-Freiburg: Wilhelm Fink]
- Schacter, D.* (1996): *Searching for memory. The brain, the mind, and the past.* New York: Basic Books. dtsh. 1998: *Wir sind Erinnerung. Gedächtnis und Persönlichkeit.* Reinbek: Rowohlt.
- Schlenker, B.R.* (1980): *Impression management: The self-concept, social identity, and interpersonal relations.* Monterey, CA: Brooks/Cole.
- Schlenker, B.R., Leary, M.R.* (1982): *Social anxiety and self-presentation: A conceptualization and model.* *Psychological Bulletin*, 92, 641-669.
- Steele, C.M.* (1988): *The psychology of self-affirmation: Sustaining the integrity of the self.* In: *L. Berkowitz* (Ed.), *Advances in experimental social psychology* (Vol. 21, pp. 261-302). New York: Academic Press.
- Swann, W.B.* (1987): *Identity negotiation: Where two roads meet.* *Journal of Personality and Social Psychology*, 53, 1038-1051.
- Tamboer, J.W.I.* (1985): *Mensbeelden achter bewegingsbeelden: Kinanthropologische analysis vanuit het perspectiv van de Lichamelijke Opvoeding,* Haarlem: De Vrieseborch.
- Tamboer, J.W.I.* (1991): *Relationsmodalitäten statt Leib-Seele-Verhältnisse,* *Integrative Therapie* 1/2 58-84.
- Tesser, A.* (1995): *Advanced social psychology,* Boston: McGraw Hill.
- Triandis, H.C.* (1989): *The self and social behavior in differing cultural contexts.* *Psychological Review*, 96, 506-520.
- Vester, H.-G.* (1984): *Die Thematisierung des Selbst in der postmodernen Gesellschaft.* Opladen: Leske + Budrich.
- Weigand, W.* (1987): *Zur beruflichen Identität des Supervisors,* *Supervision* 11, 19-35.
- Weigand, W.* (1998): *Akquisition und supervisorische Identität,* *Supervision* 34, 23-32.

Prevod: Mojca Vidovič